

A főnyed-gólyásfai Árpád-kori temető és település eddigi ásatásának összegzése.

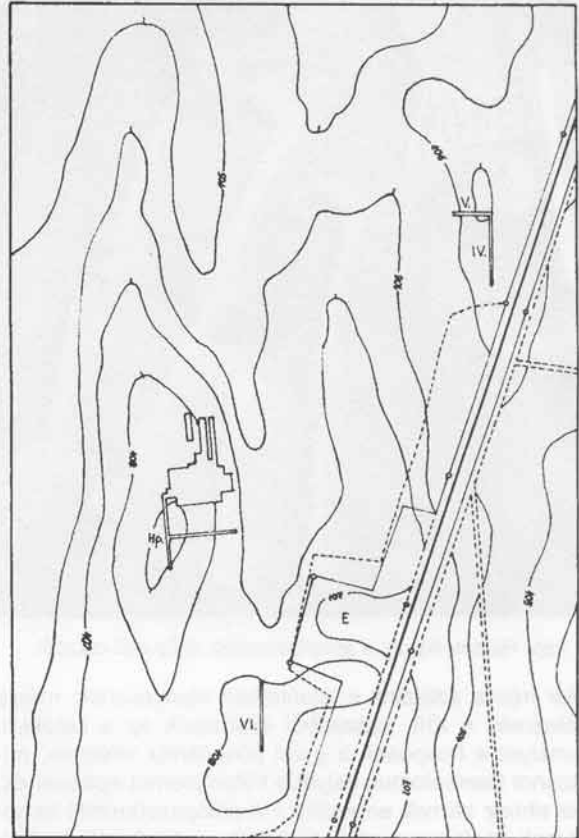
M. ARADI CSILLA

1988-tól néhány éves megszakítással, öt alkalommal végeztünk feltárásokat a Főnyed-Gólyásfa névvel jelölt lelőhelyen. Az ásatást 1988-ban dr. Honti Szilvia kolleganőm kezdte meg, majd 1990-től én vezettem az ásatásokat, 1995-ben dr. Költő László kollegámmal együtt.

A Főnyed-Gólyásfa elnevezésű lelőhely a Budapest-Nagykanizsai vasútvonaltól nyugati irányban, Sávoly állomástól észak felé, a Gólyás-berek nevű határreszen található. (1. térkép) A berekből 3 m magasságban kiálló, É-D-i irányú, ovális hát a vasúttól kb. 140 m-re található és 220 m hosszán, valamint 60 m szélesen terül el a mocsárban. Ettől D-i irányban a Vársziget fekszik. A mocsárvilágból nem túl magasán kiemelkedő sziget legmagasabb, egyúttal középső részén, illetve attól keleti irányban húztuk meg a szelvényeket. A feltárásokat a NYUVIZIG megbízásából és finanszírozásából, a Kis-Balaton program keretében végeztük. Gólyásfáról írásos adatunk nincs, csak fa/falu végződése nyújt bizonyos támpontot, a szomszédos Főnyed/Fevenyedről pedig 1261-ben hallunk először. A történész körökben általánosan elterjedt szakmai véleménynek látszólag ellentmondani látszik az a tény, hogy bár a falu/falva elnevezést XIII. század utáninak tartják, itt a leletek egyértelműen a X-XI. századi megtelepülést valószínűsítik. Természetesen elképzelhető névváltoztatás, vagy a korai település nevének elhalálása is.¹

Az ásatás ideje alatt összesen 142 objektumot, 427 sírt és három csontvázat találtunk. A sírok Ny-K-i tájolásúak. A domb teteje felé az agyagos felszínbe ásták a sírokat, dél felé pedig homokossá válik a talaj.

A temető feltárt sírjaiból készített temetőtérkép tanúsága szerint a temető közepétől kissé északabbra nagyobb méretű hiátus jelentkezett, mely egy kerek, vagy szögletes apszisú, egyhajós templom meglétét valószínűsíti / kb. 6x10 m-es lehetett /. (2. térkép) Egészen egyedülálló azonban az a tény, hogy sem alapozási árokkal, sem összefüggő cölöpluk-sorral nem találkozunk. Összesen két kisebb, gödör szerű mélyedést találtunk a hiátus ÉNy-i oldalán, egyikben nagyméretű kővel. Talán a templom építéstörténetével párhuzamba állítható, hogy Sági Károly talpasházra utaló nyomokat talált a középkori Battyán falu területén.² Négy talpfa egymásba eresztve alkotta a keretet, melynek négy sarkába ágasfákat eresztettek. Hasonló templomot tárt fel Müller Róbert Zalaszabar Borjúállás szigeten a IX. századból. Ott a 17x7 m-es templom formáját a köréje ástott sírok rajzolták ki, és csak a templom talpgerendái alá tett kövek egy része, valamint a római téglából kirakott padló maradt meg.³ A templom falazata mindkét

1. térkép: Főnyed-Gólyásfa M=1:4000

esetben boronatechnikával készülhetett, mivel nincs nyoma felmenő falaknak. Tari Edit Tápiógyörke-llike part lelőhelyen 1979-ben és 1984-ben egy egyenes szentélyzáródású fatemplom nyomát találta meg, amelyet 50-60 cm széles, szakaszos alapárok rajzolt ki. A 8,8x4 m-es külső területű fa templom talpfákon nyugvó borona szerkezetű lehetett és a XI-XII. században már állhatott.⁴ A fentebb felsorolt példák alapján is látható, hogy az Árpád-kor folyamán léteztek fatemplomok Magyarországon is. A fatemplomok meglétére látszik utalni I. László király 1092-es szabolcsi rendelete. Alsó-Ausztriában, egy XI. századból származó adat szerint, Szt. Altmann passauai püspök visitációjakor Passautól a magyar határig csak fatemplomokat talált,⁵ Eisenstadtban (Kismarton) pedig egy XII. századi fatemplomot tártak fel. Ha szem előtt tartjuk a passauai püspökség korai egyházszerkezésünkben betöltött szerepét, akkor biztosak lehetünk abban, hogy Magyarországon is jóval több cölöp, illetve boronatechnikával készült templomot találhatunk, mint ahogy azt a mai napig tudtuk.

1. kép: Rátemetkezés a templomhelytől délre eső részből.

Bár írásos adataink e tekintetben elenyészőek, mégis léteznek. A XIII. századból származik az a kérelem, amelyet a hospesek a győri püspökhöz intéznek, miszerint fatemplomuk helyébe kőtemplomot építenének, és ehhez kérnek engedélyt.⁶ A cölöpszerkezetű templomok esetében a cölöpök között sövényfonattal töltötték be, majd pedig agyaggal betapasztották a réseket. A fatemplomok egyhajósak voltak, szentélyük egyenes vagy félköríves záródású lehetett.

A templom által átvágott sírt nem találtunk, így a temető ezen része csak későbbi lehet. A temető benépesülése a leletek tanúsága szerint észak felől kezdődhetett meg, ahol jól kivehető sírsorokat találtunk, és elképzelhető, hogy ezek a sírok a templom építése előttiek. A csoport leletanyagához a pödrött-végű és S-végű hajkarikák sorolhatók. Ugyancsak a korai időszakhoz tartozó leletanyag a vaskés, amelyet bajelhárító céllal raktak a halott mellé, és amely ellen az egyház a későbbiekben határozottan fellépett. A korai sírok alakja lekerekítettebb, a tetemeket lepedőbe csavarva eresztették le a sírgödörbe, mely sok esetben alig volt nagyobb a halottnál. A második periódushoz tartozó sírok nagyobbak, szögletesebbek, némely esetben pedig kővel jelölik, rakják körbe a halottakat. A leletanyag szempontjából megjelennek a csavart, sok esetben ezüst S-végű hajkarikák, átmérjük pedig növekedik. Emellett vaskések és vascsatok is előfordulnak a leletek között. A temető legszebb darabjai, egy 3 és egy 1 gömbös fül-

bevaló is e korszakhoz sorolhatók. A harmadik periódusban megjelennek a bordázott S-végű hajkarikák. Ekkor még a temető teljes területét használták, mivel mindenhol származnak rátemetkezések. (1-2. képek) Az utolsó, negyedik periódus sírjai legtöbb esetben gyermeksírok, sokszor tájolásukban is elütők, DNy-ÉK-i irányban elmozdulnak. Ilyen sírokat csak a templom környezetéből, ill. attól D-re, a temető közepe tájáról ismerünk. Öt sírt találtunk, melynek tájolása ÉNy-DK irányban eltér a megszokottól, ennek okát nem tudjuk. Végül említést kell tenni 2 sírról / 1-es és 3-as sír /, melyek a temetőtől több méternyire K-re, feltehetően a megszentelt területtől kívülre kerültek. A temetőt az eddigi kutatások szerint semmiféle árok nem övezte.

A temetőben több helyen sírsorokat, szabályos elrendeződést észlelhetünk. Ezek a sorok néhol enyhén ÉNy-Dk-i irányúak /pld. a 268,269,270,271,387,360?, 357-es sírok). Az V-VI. szelvényben, annak Ny-i részén található a 275,315,236,247, valamint a 309,276?, 237,248,239-es és a 274,295,297,265,240-es sorokat, a szelvény K-i végében pedig a 370,372,230,184?, a 374,377,368,210,182, a 369,388?,313?,204,201 és a 316,317,186?,200?, sírok sorakoztak.

A temetőben 35 esetben találtunk kővel, 7 esetben téglával, 2 esetben kővel és téglával jelölt sírt, ebből legtöbbször a kő a fejnél került elő, ritkábban oldalánál, vagy lábánál. Nem vehetjük el azt az elképzelést sem, hogy az újabb temetkezések miatt így akarták a bolygatást elkerülni. Léteznek azonban olyan temetkezé-

2. kép: Átvágott temetkezés a temető nyugati végéből.

sek is, ahol biztosra vehetjük a halott ártó, visszajáró szellemétől való babonás védekezés meglétét, érdekes módon főleg gyereksírok esetében. Így a 410-es gyereksír koponyáját betörték egy arra helyezett téglával, az 502-es csecsemőt pedig szinte teljesen lelapították egy nagy kővel. (3. kép) A 32-es, 137-es sírok vaskése, és talán a 255-ös vaslánc is bajelhárító szerepet tölthetett be. Ez a jelenség ugyancsak gyereksíroknál tapasztalható. Néhány esetben teljesen körülrakott sírokat is találhatunk, így a 305-ös gyermekvázát téglával, az 540-es sirt kővel rakták körül. (5-6. kép) Emellett 5 izben koporsós temetkezésre utaló nyomot, koporsószeget gyűjtöttünk, bár a talajadottságok következtében famaradványokat nem figyelhettünk meg / 186,187,274,339,555 sírok /. Úgy tűnik, hogy ez a jelenség nem véletlenszerű, már más XII-XIII.sz.-i temetőnél is észlelték (pld. a téglási temetőben H. Hámori Anna szerint)⁷, hogy a fakoporsós temetkezésekkel egyidőben, vagy azt megelőzve téglával körberakott sírok is léteznek. Hasonló megfigyelésekre nyílt mód Kardoskúton, Békéssámson-Cigándon⁸ és Tégláson is.

A halottakat általában test mellett szorosan kinyújtott kézzel temették el, de léteztek a medencén vagy mellkason összekulcsolt kezekkel eltemetettek, ill. igen elterjedt volt, hogy az egyik kezét kinyújtották, míg a másikat behajlították. Ha a holttestet lepelbe temették, előfordul, hogy egyik vagy mindkét keze medencéje alá került.

A gyereksírok temetői aránya megközelíti az 1/3-ot. A gyereksírok általában sekélyebbek, főleg akkor mé-

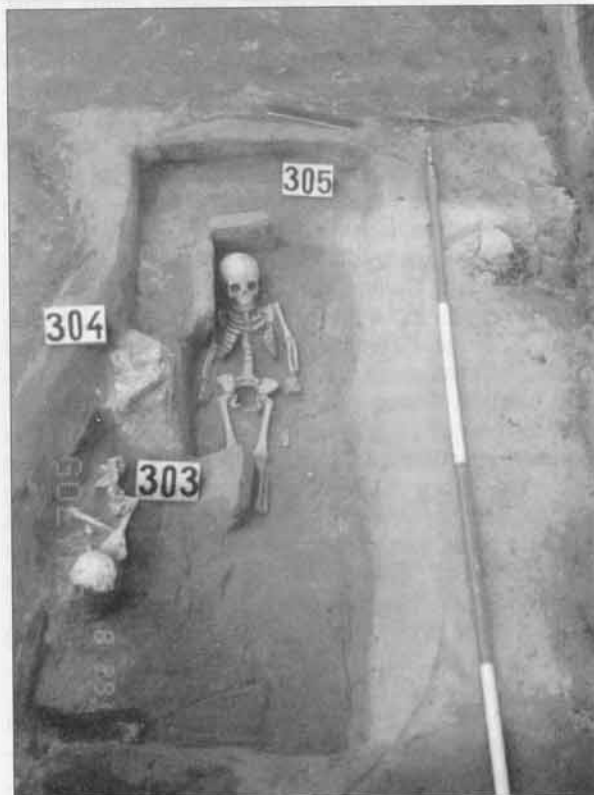
lyülnek ha egy felnőttel együtt temették el őket. A gyereksírokat ugyanúgy jelölhették mint a felnőtteket, azonban nagyon ritkán találhatunk mellékleteket. Ez alól kivétel a 208-as sír gyöngye, a 255-ös sír vasláncja és a 392-es sír kúp alakú fülbevalója.

A temető mellékletei

A halottakkal főleg viselettel összefüggő leletanyagot temettek el. A temető 427 sírjából csak 59 sírban találtunk összesen 83 leletet. Ebből a horizontból kiemelkedik a hajkarikák nagy száma (54 darab), melyet általában a fül tájékáról gyűjtöttünk. A kora középkori Magyarországon, Közép Európához hasonlóan ez a nagyon elterjedt ékszertípus főleg egyszerűsége miatt vált közkedvelté. A hajkarikák pontos datálása rendkívül bonyolult, főleg egyszerű formái miatt. Csehországban a IX.sz. vége felé kezdik a fülkarikák használatát felváltani a halántékkarikák.⁹ A X. sz.-tól az S-véget szélesre kalapálják, a karika átmérőjét növelik. A XI.sz-ban jelennek meg a bordázott S-alakú karikák, ezt készíthették bronz huzalból is, amely típus a XIII.sz-ig tovább él. A XI. sz-tól a hosszanti bordázott hajkarikák készülhettek önből és ólomból. Szintén az ezredfordulótól terjed el az ezüst hajkarika, míg a vastag változat a XI. sz. első felétől, a bordázott S-végű pedig a XI.sz. végétől jelenik meg. Vastagságuk miatt fülbevalóként nem hordhatták őket, a Pusztaszentlászlói templom bõrmaradványai alapján feltételezhető, hogy pártát, illetve hajfonatot díszítettek.¹⁰ Ezt a fajta fejdíszét által-

3. kép: Kővel lelapított csecsemő váza.

5. kép: Téglával körülrakott gyermek sírja.

6. kép: Kövel határolt temetkezés.

ban a 8-18. éves lányok viselték. A hajkarikák általános mérete 1,5-2 cm, a nagyméretű vékony bronz, ezüst, vagy vas hajkarikák 3,5-től 6 cm átmérőig a XII.sz. jellemzői.¹¹ A sima S-végű hajkarikák bronzból készültek, külső átmérőjük 2,5-4 cm között változik. A hajkarikák keresztmetszete 0,1-0,25 cm között található, általában kerek, néhány esetben (374-es, 518-as sír) négyszögletes alakúak. (I. tábla/25) A temetőből előfordulnak bordázott hajkarikák is, a 381-es sír esetében pl. az S-végű hajkarika 0,9 cm szélesre lapított végén hét borda fut hosszanti irányban. (I. tábla/34) A többi hajkarikánál az S-véget 0,2-0,4 cm szélesre kalapálták ki. Egy másik horizontot képez a sodrott S-végű hajkarikák csoportja. Ezek átmérője 1,5-2,5 cm között található, keresztmetszetük vékonyabb, 0,1-0,15 cm között húzódik. A bronzból és ezüsből készített hajkarikák S-végét 0,25-0,35 cm szélesre kalapálták. Egy esetben beszélhetünk pödrött végű karikáról, amelyet 0,2 cm-es bronz huzalból készítettek, átmérője pedig 3,5 cm volt (246-os sír - I. tábla/24). Három esetben vasból készült hajkarikát is találtunk (248, 186, 532-es sír - II. tábla/1,2). A főnyedi sírokból előkerült hajkarikák között sok körte alakú,¹² ovális (236, 284?, 374, 244, 27, 34, 454?, 518, 524, 561 - I. tábla/22,29,23,14,15) és sok bordázott (388. sír 4 bordás, 381. sír 7 bordás, 93. sír 3 bordás, 162.sír 2 bordás, 517. sír 4 bordás, 518. sír 3 bordás, 544. sír 3 bordás - I. tábla/32,34,19) hajkarikát találunk. Nagyszámú sodrott hajkarika is előfordul bronz (265, 24-2 db, 257 - I. tábla/26,11,12,30), illetve ezüst (388- 2 db, 58, 74, 51, 86, 377, 517, 536 - I. tábla/31,32,17,18) kivitelben. Kimondottan nagy mé-

retű, 3-5 cm átmérőjű hajkarikát a 43-44, 246, 162, 191, 374, 381, 418, 532, 544 sírokból találtunk (I. tábla/19,20,24,25,34) Egy esetben ezüst fóliával burkolt bronz, 0,2 cm vastag, kör keresztmetszetű, 2,5 cm átmérőjű hajkarika pár is előkerült (567-es sír). Az ón hajkarikák típusát egyetlen példány képviselte (51-es sír - I. tábla/16). Az előbbieket szem előtt tartva feltételezhető, hogy a karikák legkorábbi horizontja hiányzik és csak a XI-XII. sz.-tól ismert típusok fordulnak elő. A hajkarikák horizontja tehát elég tágas, Szőke Béla Miklós által korainak aposztrofált pödrött végű hajkarika (Pusztaszentlászló) a 388-as sír esetében pl. együtt fordul elő a későbbinek tartott csavart huzalú változatokkal.¹³ Ennek alapján elképzelhetőnek tűnik, hogy a XI-XII.században már megismert hajkarika típusokat már vegyítve használták, a korai típusok továbbélése azonban bizonyosnak tűnik. Hasonló korú hajkarikákat ismerünk Balatonkilitiből, Fiad-Kérpusztáról, Karád-Akasztóhegyről, Ráksiből, Szőlősgyőrökről és Zselickislakból, csak hogy Somogy megyei párhuzamokat említsünk.¹⁴ Sajnos a gólyásfai temető egyik sírjából sem került elő érem, így a datálást csak a leletek alapján kockáztathatjuk meg.

A fülbevalók horizontját 5 db képviselte. A 309. sír földjéből előkerült talán a 310-es koponyához tartozó lemezgömbös fülbevaló rendkívül érdekes. (I. tábla/2) A kb.0,15 cm kör keresztmetszetű ezüst huzalon 3 db sodrott huzallal díszített granulált gömb található. A bronz gömbök közti huzaldarabkát szintén vékony sodrott ezüst huzal díszítette. A gömbökön 3 kör található, minden egyes kör belsejében pedig 5x2 sodrott huzaldarabkát terítettek sugárszerűen szét, központját pedig egy ezüst gyöngyöcskével díszítették. A gömbök belül üreges kiképzésűek. Magyarországról távoli analógiaként ismeretes a tokaji lelet, melyet Kövér Béla a X.sz.-ra datál,¹⁵ a fülbevalók alakja, gömbjeinek alakja és aránya azonban nem egyezik. A ducovói fülbevalók már közelebbi párhuzamot jelentenek, gömbjeik azonban áttörtek.¹⁶ Legközelebbi analógiát talán a granulált díszű kijevi arany fülbevalók mutatnak, melyeket a XI-XIII.sz. közé datálnak.¹⁷ Szőke Béla szerint a Balkánon és Dél-Olaszországban gyakori ez a típus és egy közös bizánci előképre megy vissza.¹⁸ A fülbevalónak egy Baranya megyei (Ellend-Nagygyödör dűlő 163-as sír)¹⁹ megfelelőjét is ismerjük, és az 1996-os ásatás alkalmával egy gömbös változatát találtuk meg. (I. tábla/1) A 392-es gyermeksírből származó másik fülbevaló sokkal egyszerűbb. A 0,05 cm vékony bronz huzalon vékony lemezből készült kúp lóg. (I. tábla/3) A huzalra akasztóval csatlakoztatták oly módon, hogy egy 2 cm széles bronz lapocskát a kúpon belül és kívül is behajlítottak és a külső kör idomba fűtték a huzalt. A huzal 1,6 cm átmérőjű, a kúp 1,5 cm magas, alsó átmérője 1 cm. Az 1996. évi ásatáson a 416-os sírban 2 db azonos típusú csüngőt találtunk, melyek vastagabb S-végű huzalra voltak fűzve. (I. tábla/4) Hasonló fülbevaló származik dr. Magyar Kálmán Bodrog-Búí ásatásáról²⁰ és Bárdos Edith a 61-es út mentén végzett feltárásáról is, (524-es sír)²¹ amelyeket szintén a XII.-XIII.sz.-nak vélhetünk.

4. kép: A sírokból származó ékszertípusok (fülbevalók, hajkarikák, gyűrűk).

A temetőben 9 esetben találtunk gyűrűket. A 265-ös, 454-es, és a 364-es sírokból sima hajkarikákhoz hasonló, bár azoknál kisebb átmérőjű hegyben végződő ezüst, illetve bronz, kör keresztmetszetű huzalból készült gyűrűk kerültek elő, melyek 0,15-0,2 cm huzalvastagságúak és 1,8 cm átmérőjűek. (I. tábla/7,9) Feltehetően a bronz huzalból levágtott karikákat különböző méretre vágták és végüket összenyomták. A 364. sír gyűrűjét lehet, hogy S-végű hajkarikából másodlagosan alakították ki, ugyanis egyik oldala enyhén íves és lapított. Szőke Béla Miklós szerint a hegyesedő végű nyitott huzalgyűrűk a XI-XII.sz. jellemzői.²² A 271-es sír csontváza lemezfejes pántgyűrűt viselt. (I. tábla/8) A nyitott pánt alakú gyűrű végeit elkalapálták és ehhez rögzítették a 8-szög alakúra kiképzett 1x1,2 cm nagyságú lemezrészét. A vékony lemezrészét feltehetően üvegpasztával betöltéssel díszíthették, ezt azonban nem találtuk meg. A 235-ös váz pántgyűrűjéhez 2,2 cm átmérőjű tetraéderes középész járult 1,1x1,5 cm, melynek közepébe ovális két üvegpasztával berakást helyeztek. (I. tábla/6) A szépen kidolgozott gyűrű formailag a nemesebb anyagból készült gyűrűket próbálta utánozni. A 139-es sírből előkerült gyűrű is ebbe a csoportba tartozik. A rosszezüst pántgyűrű ovális fejét sárgás üvegpasztával töltötték be, ennek két oldalához pedig két-két rovátkolt lemezke csatlakozik lépcsős formában. A gyűrű átmérője 2,1 cm. Az üvegpasztával betöltött, a paszta mellett rovátkolással díszített pántgyűrűk párhuzamát Baranyából, Vasadból a 123-as sírből

ismerjük.²³ Az ellendi valamint a vasadi temetőkből Szent Istvántól Szent Lászlóig találunk obulusokat. Az 517-es sírban, a jobb kézen kiszélesedő fejű, ezüst pántgyűrűt, az 518-as csontváz jobb oldali gyűrűsujjáról pedig vékony, kis foglalattá kiszélesedő bronz gyűrűt találtunk. A foglalatba beleillő gyöngy hiányzott. Anyagában eltérő a 258-as sír gyűrűje. A feltehetően fejes gyűrű vasból készült és erősen korrodált állapotban találtuk meg. (II. tábla/3) A gyűrűk előfordulását tekintve 7 esetben a jobb kézen (139, 235, 258, 265, 271, 517, 518-as sírok), 1 esetben pedig a balon fordult elő (364-es sír). A gyűrűs sírok egyike sem volt bolygatott, több esetben azonban temetkezésekkel más sírokat bolygattak meg. Általában az un. gazdag sírokból kerültek elő, a 235-ös sírban két sima S-végű hajkarika, a 265-ös sírban egy sodrott S-végű hajkarika, az 517-es sírban egy csavart, ezüst S-végű hajkarika, az 518-as sírban pedig egy bronz S-végű hajkarika társaságában találtuk.

Érdekes, hogy csak egyetlen sírből került elő gyöngy. A 208-as sírban a 4-5 éves gyermek koponyája alatt egy 3 hosszanti rátétdíszes, kb 1 cm hosszú, hordó alakú meszes gyöngy feküdt. (I. tábla/10)

A vasakat a sírokból általában a vascsatok képviselték, bár ezekből is csak 2 db került elő. A 190-es sír csatja ovális, (3x3,5 cm átmérőjű) a 220-as síré hasonló méretű azonban téglalap alakú lehetett. (II. tábla/4,5) Esetleg valamiféle vaslánc/vért részei hevertek a 255-ös gyermek sír koponyája alatt (II. tábla/6), míg a 186

és 339-es sírokból ismeretlen rendeltetésű vastörédek származnak. A 192-es sírban egy kisebb méretű vas eszközt, vésőt vagy poncolót találtunk. (II. tábla/8) Hét darab vaskés került elő az ásatás folyamán, ezekből 3 sírből származik. A 322-es csontváz bal lábánál találtuk a kissé töredékes, 9 cm hosszú kést, melynek hegye a lábfej felé mutatott. (II. tábla/9) A késen nyél csont borítás nyomait is megtalálhatjuk. Hasonló típusú kést találtunk a VI-os szelvény 15,5 m-nél is 40 cm mélyen. A 12 cm hosszú, nyéltűskés vaskés pengéje 7,5 cm, legnagyobb szélessége 1,3 cm volt. Nyele asszi-

metrikusan csatlakozott pengéjéhez, külső oldalánál vastagabb, befelé szűkül. E két késnél kisebb (5,5 cm) a XI. szelvény 5-10 m közötti részéről, 80 cm mélyről gyűjtött késtörödek, amelynek környékéről nem ismerünk sírokat. A VI-os szelvény 20-45 m közötti területéről 30-40 cm mélyről vasnyél töredék származik. A 137-es sír töredéke talán szintén késhez tartozhatott. (II. tábla/7) A 32-es sír 14 cm hosszú késéhez hasonló nagyságút a XVI. szelvény délnyugati részén találtunk (II. tábla/10) A vaskések kisméretűek, egyélűek és a XII. századtól már nem temetkeznek vele.²⁴

16. kép: Objektumba ázott sír a temető területéről.

Leletes sírok leírása

24-es sír: Fialat női váz. Sirmélység 104 cm, bolygatatlan. Karjai teste mellett kinyújtva. A koponya jobb oldali halántékánál sodrott, 0,05 cm vékony ezüst drótból készült 1,5-2,1 cm átmérőjű, ovális, letört „S” végű hajkarikát találtunk. (I. tábla/12) A másik, bal oldali hajkarika hasonló, de még töredékesebb állapotban került elő. (I. tábla/11)

26-os sír: Női váz. Sirmélység 85 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva. Jobb oldali kulcsontja fölött feküdt az az ezüst „S” végű hajkarika, amelyet több darabba összetörve találtunk.

27-es sír: Magas női váz. Sirmélység 90 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja hasára hajlik, balja teste mellett ki-

nyújtva. A koponya bal oldaláról származó, 0,1 cm vastag bronz huzalból hajlított, levágott végű 1,8-2,0 cm átmérőjű, enyhén ovális hajkarika (I. tábla/13) mellett a nyakcsigolyáknál találtuk a másikat. A feltehetően eredetileg jobb oldalról származó hajkarika 0,1 cm vastag bronz huzalból készült, 1,9-2,3 cm átmérőjű, ovális alakú 0,3 cm-re kikalapált „S” végű volt. „S” végét letört állapotban találtuk meg. (I. tábla/14)

32-es sír: 10 év körüli gyerek váza. Sirmélység 90 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva. Nyaka mellett, a váz bal oldalán hegyével lefelé mutató, jó megtartású vaskés. A kés hossza 14 cm, ebből pengéje 9,5 cm, legnagyobb szélessége pedig 1,5 cm. Nyélborítása nem maradt meg, a nyél pengéhez való csatlakozása asszimmetrikus. (II. tábla/10) A lelet elhelyezkedése miatt bajelhárító szerepet tulajdoníthatunk meg-létének.

34. sír: 8 év körüli gyermek váza. Sírmélység 85 cm, lábainál és bal oldalán bolygatott. Jobb alkarja hasára hajlik, koponyája jobb oldalra kifordult. Vékony, 0,1 cm vastag, bronz huzalból készült, 1,7-2 cm átmérőjű, ovális, csak kissé kikalapált „S” végű hajkarikája bal oldali csecsnyúlványán hevert. (I. tábla/15)

43-44-es sír földje: Sima, vastag bronz huzalból hajlított, nagy méretű, töredékes, „S” végű hajkarikát gyűjtöttünk a sírföldből.

51-es sír: Női váz. Sírmélység 100 cm, enyhén bolygatott. Karjait eredetileg hasán összekulcsolta. A koponya bal oldaláról származik a temető egyetlen ön hajkarikája. (I. tábla/16) A 0,2 cm vastag huzalból hajlított hajkarika 2,7 cm átmérőjű volt, „S” végét 0,4 cm szélesre kikalapálták ki. A jobb oldalán egészen a válláig lecsúsztva egy 0,1 cm vékony, sodrott ezüst huzalból készült, kb 2 cm átmérőjű hajkarika töredékét találtuk meg, az analógiák alapján ez is „S” végű lehetett. (I. tábla/17)

58-as sír: Női váz. Sírmélység 90 cm, bolygatatlan. Jobb karja combjára, balja medencéjére hajlik. A koponyánál sodrott ezüst, „S” végű hajkarikát találtunk.

74-es sír: Fiatal női váz. Sírmélység 97 cm, bolygatatlan. Mindkét karja medencéjére hajlik, itt keresztezik egymást. Sodrott ezüst, többszörösen hajlított „S” végű hajkarika a koponya jobb oldaláról, az alsó állkapocs környékéről, a koponya bal oldaláról pedig egy sima, kis méretű, töredékes „S” végű hajkarika származik.

86-os sír: Női váz. Sírmélység 85 cm, bolygatatlan. Karjai teste mellett kinyújtva feküdtek, azonban kezcsonthátjait a medence alatt találtuk. A feje fölött kövek jelölték a sír szélét. A koponya bal oldali csecsnyúlványáról származik az a 0,1 cm vékony, sodrott ezüst huzalból készült hajkarika töredék, amelynek csak kis darabját találtuk meg. (I. tábla/18)

93-as sír: Női váz. Sírmélység 105 cm, bolygatatlan. A váz mindkét karja hasára hajlik. Sima ezüst, enyhén ovális, 3-szor bordázott, „S” végű hajkarikát viselt.

137-es sír: 2 év körüli gyermek váza. Sírmélység 91 cm, szétdőlt váz. Jobb lábánál kisméretű késpenge töredékét (?) találtunk, hossza 2,2 cm szélessége 1,2 cm volt. Feltehetően bajelhárító szokásból került a sírba. (II. tábla/7)

139-es sír: Női váz. Sírmélység 85 cm, bolygatatlan. Jobb karja hasára, balja medencéjére hajlik. A csontváz jobb kezén ezüst, lépcsős fejű, sárga üvegpasztá betétes gyűrűt találtunk.

162-es sír: Női váz. Sírmélység 88 cm, bolygatatlan. Jobb alkarját hasán keresztezi, kézfeje derekát átölelve bordái felé mutat, bal karját teste mellett kinyújtva tartotta. A váz felszedésekor a koponya jobb oldalán egy 0,15 cm vastag ezüst huzalból készült, 2,9-3,2 cm átmérőjű, ovális „S” végű hajkarikát találtunk. Letört „S” végét két borda díszíti és 0,5 cm szélesre kikalapálták ki, végét pedig kör alakban visszahajlították. (I. tábla/19)

186-os sír: Bolygatott. Sírmélység 30-50 cm. A szétdőlt csontmaradványok felszedésekor 5 db 6-7 cm hosszú, vékony, négyszög keresztmetszetű, kikalapált fejű és 1 db téglalap fejű, vastagabb, derékszögben behajlított koporsószerűt (II. tábla/17), egy olvadt vasdarabot és egy vékony vas hajkarika félbetört darabjait találtuk. (II. tábla/1) A hajkarika átmérője 3,8 cm, keresztmetszetének vastagsága 0,1 cm volt.

187-es sír: Gyerekváz szétmállott állapotban. Sírmélység 45 cm. A csontváz körül 4 db 4-8 cm hosszú, kerek, négyszög keresztmetszetű, kikalapált fejű koporsószerűt találtunk. (II. tábla/15)

190-es sír: Férfi váz. Sírmélység 50 cm, bolygatatlan. Alkarjai enyhén behajlítottak, balja medencelapátján nyugszik. Jobb combnyakán ovális vascsat hevert. A vascsatról a pecek hiányzott, azonban csatlakozása megfigyelhető a csattesten. A csat egyik oldala egyenes, amelyhez csatlakozik a 3-3,5 cm átmérőjű, félkör alakú rész. A vas erősen korrodált állapotú, eredetileg négyszög keresztmetszetű lehetett. Mai vastagsága 0,4 cm. (II. tábla/4)

191-es sír: Női váz. Sírmélység 76 cm, alsó állkapcsa kifordult, egyébként bolygatatlan. Két karját hasán összekulcsolta. Nagyméretű, bronz, „S” végű hajkarikáját a koponya jobb oldalán találtuk meg. A 0,2 cm vastag, kör keresztmetszetű hajkarika átmérője 4 cm. A 0,4 cm szélesre kikalapált „S” kanyarulat eredetileg bordázott lehetett, a használatától azonban megkopott. (I. tábla/20)

192-es sír: Férfi váz. Sírmélység 55 cm, bolygatatlan. Karjait teste mellett kinyújtotta. Felszedésekor 5 cm hosszú, egyik oldalán elvékonyodó vas árat/vésőt találtunk. (II. tábla/8)

208-as sír: 2 év körüli kisgyermek sírja. Sírmélység 52 cm, bal oldala bolygatott. Jobb karja teste mellett feküdt. A sírban egy darab 3 rátétdíszítéssel ellátott, hordó alakú gyöngyöt találtunk. A meszes gyöngy kb. 1 cm átmérőjű, enyhén ovális alakú. (I. tábla/10)

220-as sír: Férfi váz. Sírmélység 78 cm, bolygatatlan. Jobb karja a test mellett kinyújtva, bal alkarja a medencét keresztezve jobb karját érinti. A négyszög alakú

vascsat töredéke a jobb combcsont felső 1/5-én feküdt. A vascsatnak csak két oldala maradt meg épségben. A 3 cm hosszú, henger alakú, 0,5 cm vastagságú oldalhoz, 0,2 cm vékony, lapos téglalap keresztmetszetű, 2 cm hosszú rész csatlakozik. (II. tábla/5)

235-ös sír: Női váz. Sírmélység 90 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva feküdt, koponyája bal oldalára billent. A koponya jobb oldalán 0,2 cm vastag, lapított kör alakú, ezüst huzalból készült „S” végű hajkarikát találtunk. (I. tábla/21) A hajkarika átmérője 2,5 cm, „S” vége 0,5 cm-re kilapított, elmosódott 3-as bordával díszített. A koponya bal oldaláról előkerülő, rendkívül vékony ezüst drótból készülhetett hajkarika töredékek alapján átmérője nem rekonstruálható. Feltehetően jobb kezének gyűrűs ujján viselhetette azt a négyszögletes fejű, kék üvegberakásos, ezüst pántgyűrűt, melyet jobb oldali alsó bordái mellett találtunk meg. (I. tábla/6) A tetraédes kiképzésű, 1,5x1 cm vékony ezüst lemez közepén, ovális foglalatban helyezkedik el az üvegpaszta gyöngy. A kiugró tetraéder két oldalán, a gyűrű pánt részén 3 kisméretű, függőleges rovátkolás után, egy vízszintes vonallal elválasztva, 5-ös halszájka mintát (középen találkozó két kicsiny ferde vonalka) láthatunk. A gyűrű pántrésze egy helyen szétvált, és itt látni lehet, hogy a gyűrű anyaga bronz, amelyet vékony ezüst lemez borít. A gyűrű 2,1-2,2 cm átmérőjű és 0,3 cm széles.

236-os sír: Női váz. Sírmélység 66 cm. A talajviszonyok miatt csak a hosszú csontok és koponyája maradt meg épségben. Karjait a teste mellett egyenesen kinyújtotta. A csontváz felszedésekor egy ovális, bronz, 2,2-2,8 cm átmérőjű „S” végű hajkarikát találtunk. A kör keresztmetszetű, 0,15 cm vastagságú huzalból készült hajkarika 0,3 cm-re kiszélesedő „S” kanyarban végződött. (I. tábla/22)

244-es sír: Női váz. Sírmélység 106 cm, bal alkarja enyhén bolygatott. Jobb karja teste mellett egyenesen kinyújtva, balja medencéjére hajlik. Mindkét lába bal oldal felé elmozdult, bal lába térdben behajlik, így a két lábfej összeér. Felszedéskor találtuk meg azt az ovális, 2,2-2,5 cm átmérőjű, bronz, „S” végű hajkarikát, melynek lapított kör keresztmetszete 0,1 cm-es huzalból készült, és amelyet 0,3 cm szélesre kalapáltak ki az „S” végénél. (I. tábla/23)

246-os sír: Női váz. Sírmélység 85 cm, bolygatatlan, a talajadottságok miatt csak hosszú csontjai és koponyája maradt meg épségben. A koponya jobb oldalán találtuk meg a sír egyetlen leletét, egy visszahajtott (pödrott) végű, 0,15 cm vastag lapított kör keresztmetszetű, 3,5 cm átmérőjű, bronz hajkarikát. (I. tábla/24)

248-as sír: Női váz. Sírmélység 74 cm, bolygatatlan. Jobb karja teste mellett egyenesen kinyújtva, bal alkarja

ja lapockájáig visszahajlott. Koponyája bal felé fordult. Álkapcsa alatt, a jobb oldalon vas „S” végű hajkarika darabjait találtuk. A hajkarika eredetileg 2 cm átmérőjű lehetett, a 0,15 cm vastagságú huzalt „S” végénél 0,3 cm-re kalapálták ki. (II. tábla/2)

255-ös sír: 2 éves gyerek váza. Sírmélység 60 m, enyhén bolygatott, kisebb csontjai elmállottak. Nyakánál vaslánc (sodronyong?) töredékeit találtuk. Több 1,2 cm átmérőjű, többszörösen egymásba fűzött láncszemből áll, amelynek azonban csak töredékei maradtak meg. Sírba tételének esetleg bajelhárító jelleget is tulajdoníthatunk. (II. tábla/6)

257-es sír: Női váz. Sírmélység 88 cm, bolygatatlan. Kezeit hasán keresztezi. A sírból egy 2,3 cm átmérőjű, nagyon vékony, sodrott bronz huzalból készült, eredetileg „S” végű hajkarika töredékét gyűjtöttük, amelynek már csak kezdeti kiszélesedését figyelhettük meg. (I. tábla/30)

258-as sír: Női váz. Sírmélység 65 cm, bolygatatlan. Kezeit hasán keresztezi. Jobb kezének ujján rossz megtartású, eredetileg fejes (?), 2,2 cm átmérőjű vasgyűrűt találtunk. (II. tábla/3)

265-ös sír: Női váz. Sírmélység 75 cm, bolygatatlan. Karok a test mellett kinyújtva. Jobb kezénél találtuk azt az ezüst gyűrűt, amely egy 0,2 cm vékony, levágott ezüst huzal 1,8 cm átmérőjű karikává hajlításával készült. Végei szabadok, egymásra hajlanak. Ugyancsak a sír tartozéka volt az a 0,1 cm vastag, sodrott bronz huzalból készült, 2,3-2,5 cm átmérőjű, kissé ovális, 0,4 cm-re kilapított „S” végű hajkarika, amely a koponya jobb oldaláról került elő. (I. tábla/26)

270. sír: Női váz. Sírmélység 66 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja bal oldali medencelapátjára hajlik, bal karja teste mellett kinyújtva fekszik. A jobb lapockacsúcsnál, 0,15 cm vastag, sima bronz huzalból készült, 2,5 cm átmérőjű, nyitott végű hajkarikát találtunk. (I. tábla/27)

271-es sír: Női váz. Sírmélység 75 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja teste mellett kinyújtva, balja medencelapátjára hajlik. A jobb oldali szeméremcsont mellől került elő az a bronz gyűrű, amelyhez vékony, nyolcszögletű, bronz lemezből készült alátét tartozott, amely arra utal, hogy a gyűrű eredetileg fejes lehetett. A gyűrű átmérője 2 cm, vastagsága 0,2 cm, a nyolcszögletű rész kb. 1x1 cm-es. (I. tábla/8)

273-as sír: Női váz. Sírmélység 82 cm, enyhén bolygatott. Karjait teste mellett kinyújtotta, fejénél és lábánál kődarabokat találtunk. A sír földjéből került elő egy 0,2 cm vastag, ezüst huzalból készült, 2,7-3 cm átmérőjű hajkarika töredéke. „S” végződésére, sajnos töredékes

állapota miatt nincs adatunk.

274-es sír: Férfi váz. Sírmélység 60 cm, bolygatatlan. Karjai teste mellett kinyújtva. A sír egy darab vastagabb, négyszög keresztmetszetű, téglalap fejű, derékszögben hajlított, 8 cm hosszú koporsószeget tartalmazott. (II. tábla/14)

284-es sír: Gyermekek váz. Bolygatott, fejét a 285-ös sír beásásakor dülták szét. A VIII. szelvényből szórványként, a 284-es sír fölötti földből gyűjtöttünk egy 0,1 cm vastag bronz huzalból készült, kör keresztmetszetű, 2,5-3 cm átmérőjű, ovális, alig kiszélesedő „S” végű hajkarika. (I. tábla/29)

310-es sír: Sírmélység 78 cm. Feltehetően a 309-es sír által szétdült 310-es koponyához tartozott a sírföldből előkerült, 3 gömbbel díszített, granulált, ezüst fülbevaló. A 2,5-2,8 cm átmérőjű, 0,15 cm vastagságú, kör keresztmetszetű ezüst huzalra húzták rá a 3 gömböt oly módon, hogy azokat ötször tekert vékony, sodrott ezüst huzalkötegekkel választották el egymástól, így egyszerűs mint rögzítve is őket. A kb. 1,3-1,4 cm átmérőjű, üreges, bronz gömböcskéket 3 db, sodrott, vékony ezüstdrótból készült kör osztja, mindegyik kör közepét egy ezüst gyöngy díszíti, amelyből sugarasan szétágazó 5x2-es felosztású, sodrott ezüst huzalok indulnak ki. A szélső gömb szélét kör alakú vékony ezüst lemezzel forrasztották az ezüst huzalhoz, amely itt nem folytatódik. (I. tábla/2)

322-es sír: Férfi váz. Sírmélység 86 cm, bolygatatlan. Jobb karja hasát keresztvezi, balja teste mellett egyenesen kinyújtva. A sírban talált vaskés a két combcsont között, a bal oldalihoz közelebb feküdt, hegyével lefelé mutatva. A kés nyéllel együtt 9 cm hosszú, ebből egyik oldalán éles, lefelé szélesedő (legnagyobb szélesség 1,4 cm) pengéje 6,5 cm. A nyélen csont (?) borítás maradványai. (II. tábla/9)

339-es sír: Férfi váz. Sírmélység 90 cm, bolygatatlan. Karja teste mellett kinyújtva. A sír földjéből vastöredéket és koporsószeget gyűjtöttünk. A koporsószeg négyszög keresztmetszetű, elkalapált fejű, töredékes, hossza 4 cm. (II. tábla/13)

364-es sír: Női váz (?). Sírmélység 92 cm, bolygatatlan. Mindkét alkarja medencéjére hajlik. A bal oldali medencelapát közeléből származik egy 0,1 cm vastag bronz huzalból készült, kissé ovális, 1,6-1,8 cm átmérőjű huzalgyűrű. A gyűrű eredeti funkcióját tekintve „S” végű hajkarika lehetett, ugyanis erre látszik utalni egyik végének kiszélesedése is. (I. tábla/9)

374-es sír: Női váz. Sírmélység 100 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja hasára, balja medencéjére hajlik. A kopony

nya tetejéről származik egy ovális, 0,1 cm vékony, négyszögletes keresztmetszetű bronz huzalból készült 3,5-4 cm átmérőjű, „S” végű hajkarika. A huzalt az „S” végénél 0,4 cm-re kalapálták ki, vége önmagába visszakarodva kör alakot alkot. (I. tábla/25)

377-es sír: Női váz. Sírmélység 100 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva, a váz feje fölött kötöredéket találunk. A koponya jobb oldaláról egy 0,1 cm vékony, sodrott ezüst huzalból készült, 1,6-1,7 cm átmérőjű „S” végű hajkarika töredékei származnak. (I. tábla/31)

381-es sír: Női váz. Sírmélység 80 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja hasára hajlik, balja teste mellett kinyújtva. Koponyája furcsán előre bukott jobb vállára. A koponya felszedésekor nagyméretű, ezüst, „S” végű hajkarikát találtunk. A 3,3-3,5 cm átmérőjű hajkarika 0,25 cm vastag huzalból készült 0,9 cm-re kikalapált „S” végét 7 borda díszíti. (I. tábla/34)

388-as sír: Női váz. Sírmélység 90 cm, enyhén bolygatott. Koponyájának jobb oldalán kisméretű, eredetileg „S” végű ezüst hajkarika feküdt. Az ovális 1,5-1,8 cm átmérőjű hajkarika 0,15 cm vastag, kör keresztmetszetű ezüst drótból készült, amely az „S” részénél 0,4 cm-re kiszélesedik. (I. tábla/33) A másik, nagyon vékony, sodrott ezüst hajkarikának csak töredéke maradt meg. A sírból egy harmadik hajkarikát is gyűjtöttünk. A 0,1 cm vastag, sodrott huzalból készült 1,5-1,6 cm átmérőjű, enyhén ovális hajkarikának 0,4 cm-re kiszélesedő, 4-szer bordázott „S” vége letörött. (I. tábla/32)

392-es sír: 5 év körüli gyerek váza. Sírmélység 77 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva pihent. A koponya mellett találtuk azt a 0,05 cm vékony, bronz huzalra fűzött, vékony bronz lemezből hajlított, 1,5 cm magas és 1 cm alsó átmérőjű kúp alakú csüngőt, melyet egy kis lemezdarab kampóvá hajlításával fűztek a huzalra. A huzal átmérője 1,6 cm, végeit levágták. (I. tábla/3)

406-os sír: Női váz. Sírmélység 58 cm, kis részben bolygatott. Karok a test mellett egyenesen kinyújtva. A XVI.-os szelvény délkeleti sarkától észak felé 80 cm-re, nyugat felé 2,5 m-re, a 406-os sír felett találtuk azt az egy gömbös fülbevalót, amelynek háromgömbös változatát az 1995-ös ásatás alkalmával tártuk fel. A 406-os sír koponyáján patinanyomokat nem észleltünk, mégis jobb híján ehhez a sírhoz sorolhatjuk a leletet. A 0,15 cm keresztmetszetű, ezüst huzalon egy darab, vékony sodrott ezüstdróttal 3 körre osztott, üreges bronz gömböt találhatunk. A körök közepét ezüst gyöngyöcske díszíti, melyből nyolc irányban sugarasan ágaznak szét a sodrott ezüst drótdarabok. A kb. 1,5 cm átmérőjű gömb két oldalán az ezüsthuzalra, 5-7-szer sűrűn rátekerget ezüst drót található, mintegy rögzítve a gömböt. A

bronz gömb anyaga erősen korrodálódott, már csak vékonysága miatt is; a vékonyka ezüst szálak azonban jobb állapotban megmaradtak. A gömböt rögzítő ezüst drótköteg mellett egyik oldalon az ezüst huzal nem folytatódik, bizonyára itt lehetett a fülbe rögzíteni. Az erősen ovális alakú huzal átmérője 1,7-2,2 cm között változott. (I. tábla/1)

416-os sír: Fiatal női váz, sírmélység 67 cm, bolygatatlan. Karok a test mellett egyenesen kinyújtva. A koponya felszedésekor, a koponya alatt 2 db bronz, kúp alakú csüngővel díszített fülbevalót találtunk. A jó állapotban megmaradt fülbevaló pár függesztő karikája „S” alakban meghajlított végű, 0,1 cm átmérőjű bronz huzal, amin vékony lemezből hajlított kúp alakú csüngő lógott. Az enyhén ovális bronz karika átmérője 1,7-2 cm. A csüngő 1,8-1,9 cm magas, alsó átmérője pedig 1 cm volt és egy 0,1-0,2 cm széles bronz lapocskával akasztották rá a huzalra. Ezt a lapocskát a kúpon belül és kívül is meghajlították. (I. tábla/4)

418-as sír: Női váz. Sírmélység 88 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja medencéjére, bal alkarja ágyéki csigolyáira hajlik. Fejénél téglá jelölést találhatunk. A koponya felszedésekor nagyméretű, sima bronz huzalból készült hajkarika töredékét találtuk a bal oldali csecsnyúlványon. A lelet restaurálatlan.

454-es sír: Bolygatott gyereksír. Sírmélység ? A 455-ös sír beásásával szétdőlt gyereksírhoz tartozhatott az az egymásra hajlított végű kisméretű bronz gyűrű vagy hajkarika, amit a sírföldből szórványként találtunk. A lelet restaurálatlan.

508-as sír: Női váz. Sírmélység 63 cm, jobb karja, csipője, combcsontja bolygatott. Bal karja teste mellett egyenesen kinyújtva. A koponya alatt, annak jobb oldalán két darab kisméretű 1,5 cm átmérőjű, 0,1 cm vastag kör keresztmetszetű bronz huzalból készült, letört „S” végű hajkarikát találtunk. A patinanyomok alapján az egyik eredetileg a koponya bal oldalán lehetett. A leletek restaurálatlanok.

517-es sír: Fiatal női váz. Sírmélység 112 cm, bolygatatlan. Mindkét karja combjára hajlik. A jobb oldali kézfej gyűrűsujján kiszélesedő fejű ezüst pántgyűrűt találtunk. A gyűrű átmérője 1,8 cm. A váz felszedésekor a koponya bal oldalán, kisméretű 1,5-1,6 cm átmérőjű, megkopott, eredetileg sodrott, kör keresztmetszetű, 0,1 cm vastag ezüst huzalból készített, 4 bordával díszített, „S” végű hajkarikát találtunk. A leletek nincsenek restaurálva.

518-as sír: Női váz. Sírmélység 67 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja medencelapátjára hajlik, balja egyenesen teste mellett kinyújtva. Jobb oldali gyűrűsujját vékony, 0,1-0,2 cm-es négyyszög keresztmetszetű bronz huzal-

ból készült, fejnél kis foglalattá kiszélesedő gyűrűt viselt, melynek foglalatából a gyöngy hiányzott. A gyűrű átmérője 2 cm volt. A koponya bal oldalán, a sír felszedésekor egy négyyszög keresztmetszetű, 0,15 cm vastag bronz huzalból készült, 2-2,5 cm átmérőjű ovális hajkarikát találtunk. Kikalapált „S” végét 3 erősen megkopott borda díszítette. A leletek restaurálatlanok.

524-es sír: Női váz. Sírmélység 82 cm, bolygatatlan. Jobb alkarja hasán keresztetzi ugyancsak behajlított bal karját. A vázat nagyméretű sírgödörbe helyezték. Az agyagos talajadottságok erősen mállékonnyá tették a csontokat. A váz felszedésekor, a jobb állkapocs alatt, ovális, kör keresztmetszetű 0,1 cm vékony bronz huzalból készült, 1,9-2,3 cm átmérőjű, „S” végű hajkarikát találtunk a keresztcsonti tájék alól pedig egy félgömb alakú 0,7 cm átmérőjű, belül üreges, bronz ruhaveret került elő. A leletek nincsenek restaurálva.

532-es sír: Fiatal női váz (?) Sírmélység 82 cm, bolygatatlan. Lábuujjai egy nagyméretű téglához támaszkodnak. Jobb karja csipőjére hajlik, balját egyenesen kinyújtotta. A koponya felszedésekor nagyméretű, enyhén ovális, vas hajkarikát találtunk a koponya jobb oldalán, amelynek vége kissé visszahajló, nyitott, 4,5-4,8 cm átmérőjű, restaurálás előtti keresztmetszete pedig 0,3 cm volt. Egy másik, 5 cm átmérőjű 0,2 cm keresztmetszetű, nyitott végű vas hajkarikát a sírföldből gyűjtöttünk, ez feltehetően a koponya bal oldalát díszíthette. A leletek restaurálatlanok.

536-os sír: Fiatal női váz. Sírmélység 93 cm, enyhén bolygatott, lekerekített sírfalattal rendelkező temetkezés. Jobb karja hiányzik, balja a test mellett kinyújtva. A koponya bal oldalán 1,8 cm átmérőjű, ezüst hajkarikát találtunk, amely kör keresztmetszetű, 0,1 cm vastag, sodrott huzalból készült. A hajkarika eredetileg „S” végű volt, azonban ennek csak ellaposodó vége maradt meg, a többi letört. A patinanyomok alapján a koponya jobb oldalát díszíthette egy hasonló méretű, 1,9 cm átmérőjű, sodrott ezüst, 2 db-ba tört, eredetileg „S” végű hajkarika, amelyet a koponya alatt, a bal oldalon fektet. A leletek restaurálatlanok.

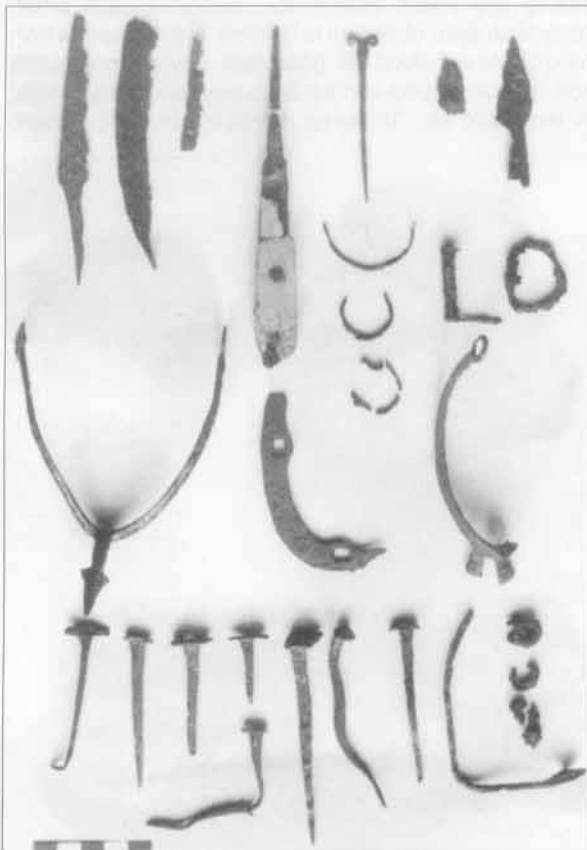
544-es sír: Női váz. Sírmélység 60 cm, bolygatatlan. A vázat lekerekített sírgödörbe helyezték. A koponya jobb és bal oldalán is vastag huzalú 0,25 cm kör keresztmetszetű, 3 cm átmérőjű, 3 függőleges bordával díszített, „S” végű, bronz hajkarikát találtunk. A jobb oldali hajkarika „S” vége letört, azonban a sírből ez is előkerült. A leletek restaurálatlanok.

555-ös sír: Férfi váz. Sírmélység 50 cm, enyhén bolygatott. Jobb alkarja eredetileg hasát keresztelte, balja csipőjére hajlott. A sírföldből téglalap fejű, négyyszög keresztmetszetű 7,5 cm hosszú vasszöveget gyűjtöttünk.

561-es sír: Fiatal női váz. Sírmélység 55 cm, bolygatatlan, körülhatárolható, lekerekített sírfolttal rendelkezett. Karjait teste mellett kinyújtotta. A váz felszedésekor, a koponya bal oldaláról 0,1 cm vastag, ezüst huzalból készült, kerek, 1,6-1,7 cm átmérőjű, „S” végű hajkarikát gyűjtöttünk, állkapcsáról pedig egy ovális 1,5-1,9 cm átmérőjű, szintén ezüsből készült, letört „S” végű hajkarika került elő. A leletek restaurálatlanok.

563-as sír: Női váz. Sírmélység 81 cm, bolygatatlan, körülhatárolható, lekerekített sírfolttal. Karjait teste mellett egyenesen kinyújtotta. A koponya felszedésekor, annak bal oldalán, 0,1 cm vastag, kör keresztmetszetű, ezüst huzalból készült, 1,8-2 cm átmérőjű „S” végű hajkarikát találtunk. A lelet nincs restaurálva.

567-es sír: 10 év körüli gyermek váza. Sírmélység 30 cm, bolygatatlan. Mindkét karja teste mellett kinyújtva. Koponyájának mindkét oldaláról 0,2 cm vastag, kör keresztmetszetű, ezüst fóliával burkolt, bronz huzalból készült 2,5-2,6 cm átmérőjű hajkarikát találtunk. A jobb oldali hajkarikán csak kevés ezüsfólia maradt, míg a bal oldalának a felét borította be. A leletek restaurálatlanok.

7. kép: Vas leletek a temető, illetve a település területéről.

A viselethez tartozó, sírhoz nem köthető fém leletanyagok

Az 1988-as ásatás során a II. szelvény 10 méterénél a déli cövek mellől, 30-40 cm mélységből, üreges félgömb alakú ón gomb 2 darabját találtuk meg. Az eredetileg ovális 1,7 cm átmérőjű lemezbe szélei felé két nagyobb lukat fúrtak, ezen keresztül varrták fel. Innen származik az a vékony, szokatlanul szélesre (0,9 cm-re) kikalapált, ovális alakban behajlított bronz lemez, amely akár egy hajkarika „S” vége is lehetett. Hasonló, hajkarikához tartozó, letört „S” vég az az 1 cm széles bronz lemezke, amelyet a XIV. szelvény 5 méterénél találtunk. Szintén ehhez a körhöz tartozhatott az V. szelvény északi felén, 41 méterénél felszíni szórványként talált, 7 cm hosszú, egyenesen szűkülő vas fátlyoltú, amelyet a feje felé kiszélesedő elülső részén 5 db vízszintes bevágással is díszítettek. Feje két oldalra pödrött alakban visszakanyarodik. A vas huzal négy-szög keresztmetszetű. Még meg kell említenünk a 83, 138, 421-es és 448-as sírokat, ahol a koponyán ugyan találtunk patinanyomokat, de a sírból leletanyag nem került elő.

Az objektumokból és szórványból származó fém leletanyag . (7. kép)

A Főnyed-gólyásfai lelőhely korai, honfoglalás-kori betelepülésére látszik utalni az a lelet, melyet 1988-ban egy terepbejárás alkalmával találtak. A jó megtartású, bronzból készült csörgő akasztója nélkül 2,5 cm átmérőjű, a teljes magassága 3,5 cm, testének feléig 4 negyedre szeletelt. Ebbe a lapított gömb alakú testbe rejtették el azt a bronz golyócskát, amely szabadon mozogva a csörgést biztosítja. A négyszögletes függesztő lemezbe fúrt kerek lukon át lehetett felfűzni a csörgőt. (I. tábla/5)

Az ásatás területén 9 esetben találtunk olyan vas szeget, amely nem volt temetkezéshez köthető. A szögek hossza 6-9 cm között váltakozott, lehetett elkalapált fejű, téglalap fejű, sőt ismerünk egy ízben négyzetes fejűt is. Szára mindig négy-szög keresztmetszetű. A IX. szelvény 5-10 métere között előkerült szög alul derékszögben meghajlított. Úgy tűnik, hogy ezt a szögtípust nem csak koporsószöggként használták, hanem más funkciójuk is volt (pl. ácsszegek). A XV. szelvény első ásónyomából hosszúkes töredéket gyűjtöttünk. A 11 cm hosszú és pengéjénél 1,5 cm széles, kis lapított nyéltüskével rendelkező, sarló szerű eszköz enyhe ívben hajlik bal felé, csúcса hiányzik. Külső oldalán vastagabb, befelé szűkül.

Három esetben találoztunk vas sarkantyúval, vagy annak töredékével az ásatás során. A 459-es objektum XII-XIII. századra jellemző tüskés sarkantyú típusát kettős osztatú, négy-szögletes formájú rögzítő csattal szíjalták a csizmára. Az ívelt, 10 cm hosszú száruk hegyes szögben találkoznak, innen egyenes vonalban, nyakkal nyúlik ki a kúp alakú tüske, összesen 4 cm

8. kép: Kolomp a 409-es objektumból.

hosszan. A túske négyszög keresztmetszetű, amely a végén egy csúcsban fut össze. (II. tábla/16) Egy másik sarkantyútípus, a forgó taréjos típus egyik töredékes darabját a VI-os szelvény 30-35 méter közötti részéből, a 2. ásónyomból gyűjtöttük. Ez a típus a XIII. századtól terjed el. A kerek rögzítő csatos darab 10 cm hosszú szára lágy ívben hajlik, majd a másik szárral élesen kiugró szögben találkozik. Alsó részén a vas lemez 1,5 cm hosszan elágazik, mindkét felét a belső oldalán átfúrták, ide illesztették perselyszerűen a forgót tartó kis rudat. A vaslemez külső oldalán vízszintes, vékony borda fut végig. (II. tábla/12) A harmadik sarkantyútöredékből típusát nem tudtuk azonosítani. A XVI. szelvény északnyugati részéből, 1-2. ásónyomból származik az a 13 cm hosszú, derékszögben megtört, 0,5 cm vastag, téglalap keresztmetszetű vasrúd, melynek egyik végét visszahajlították. Ugyaninnen került elő egy 6,5 cm hosszú, jelen állapotában asszimmetrikus, köpűs nyilcsúcs. Köpűje 2 cm hosszú és 0,9 cm átmérőjű, lapos feje 1,5 cm-re szélesedik ki, majd pedig csúcsban végződik. A fentebb említett adatokból az is világosnak tűnik, hogy a népesség egy része katonáskodással foglalkozott a mezőgazdasági munka mellett.

Csak egy esetben találtunk az ásatás területén vaspatkót. Az 1 cm széles, téglalap keresztmetszetű, 6 cm-es fesztávú patkótöredéken két esetben figyeltünk meg négyszög alakú, 0,6x0,8 cm méretű szögágyat, itt a patkó a belső oldala felé kidudorodik. A patkó hossza 7 cm. A XIX. szelvény 15-20 m közötti részéből egy lant alakú csiholó acélt gyűjtöttünk.

A III-as szelvény 10-15 méter közötti szakaszából 2. ásónyom mélységből egy vas pántot (ládika) találtunk. A 3,5 cm hosszú, szép díszítésű pánt kiszélesedő

négyszög végét kis szögekkel rögzítették, majd egy vékonyabb nyak után a pánt újból kiszélesedik. A többi része törött, így teljes alakját nem ismerjük.

A XVI-os szelvény 409-es objektumából származik az ásatás egyetlen kolompja. A kívül és belül vékony bronz lemezzel borított vas kolomp enyhén trapéz alakú, füle kissé szögletes félkör alakban csatlakozik hozzá. (8. kép) A 8,5 cm hosszú és 6 cm alsó átmérőjű kolomp két oldalán elkalapált rögzítés nyomok figyelhetők meg. A kolomp nyelve gömbben végződik és túllóg a kolomp testén. Ugyaninnen egy csontburkolattal ellátott vas eszköz töredéket is találtunk. A kis szögecskével rögzített, 9 cm hosszú nyélhez négyszög keresztmetszetű, vékonyodó vas rúd csatlakozott. A felső rész sajnos két össze nem tartozó darabból áll, így teljes méretbeli rekonstrukciója lehetetlen.

Objektumok

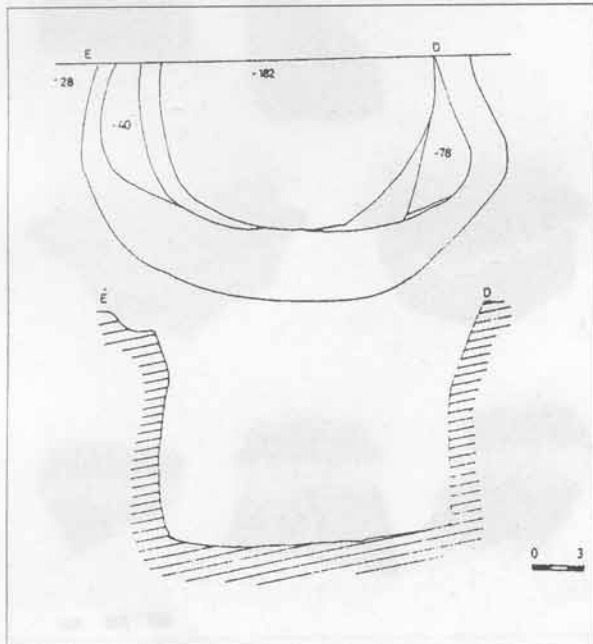
Az objektumok az ásatási terület egészén megtalálhatók voltak. (3 térkép) Az Árpád-kori objektumokat elválasztva a réz és bronzkori gödröktől, rögtön szembe tűnik, hogy a temető alól is kerülnek elő kora Árpád-kori objektumok, sőt két külső és két belső kemencés, földbe mélyített sütőház is származik a területről (96-97-es, 166-167-es, 178-as, valamint a 353-as objektumok). A mezőgazdasági művelés miatt ezek a sütőházak is alig voltak észlelhetők, feltételezhetjük tehát, hogy több ilyen objektum is lehetett. A sütőházak a környező kemencékkel és gödrökkel együtt honfoglalás kori és kora Árpád-kori kerámia anyagot tartalmaztak. A temetőtől kb. 15 méter távolságban, attól északi

9. kép: Sövényfonat lenyomatú paticsdarabok az objektumokból.

irányban, a korai anyaggal keveredve, már a temetővel egyidős, XII-XIII. századi településnyomokat is találunk. Felvetődik annak a kérdése, hogy a 2. periódus lakóépületei miért hiányoznak? Feltételezhetjük, hogy sövény vagy boronatechnikával készült fa építmények lehettek, amelyek létezése a Fonyód-Bélatelepi kora Árpád-kori feltárások alkalmával bizonyítottá vált.²⁵ Ott a fa építmények anyaga a magas vízállás miatt épségben konzerválódott, itt azonban csak másodlagos bizonyítékokra hagyatkozhatunk. A 477-es és 466/a objektumokból például nagyméretű sövényfonat lenyomatú paticsdarabokat gyűjtöttünk, ami alátámaszthatja az előbbi feltevést. (9. kép)

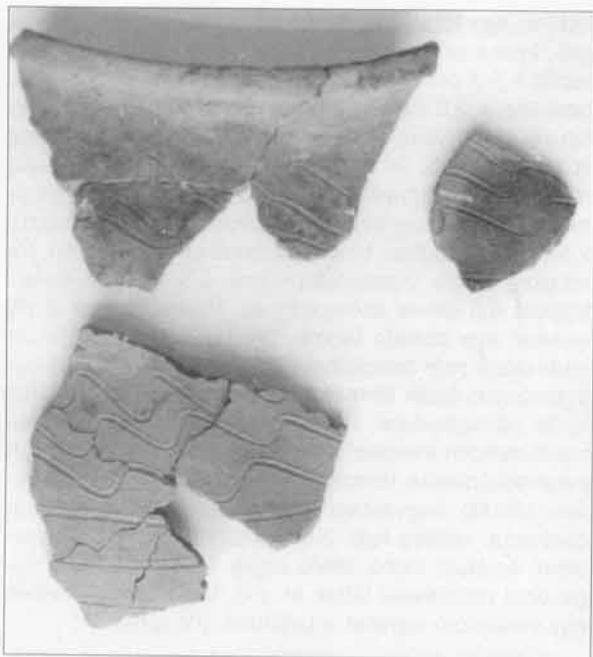
Az ásatás területén több olyan gödröt találtunk amelyekből jelentős és változatos leletanyagot gyűjtöttünk. A 396-os objektum, egy nagyméretű, egyenes falú, kb. 2 m mély gödör, nagy számú, XII- XIII. századi kerámiatöredéket tartalmazott. (19. kép) Az objektum érdekessége vitathatatlanul egy tölcséres, bordázott, korongolt szájú, kívül téglaszínű, belül szürke, homokkal, kavicssal soványított rátétdíszes edény volt, melynek sajnos teljes felépítése ismeretlen. (V. tábla/1) A tölcséres száj és az elszűkülő nyak után az edény erőteljesen kiszélesedik. A váltötredéken már láthatók a lapított, függőlegesen futó rátétdíszítések, amelyek az edény hasa környékén 0,5 cm-re is kiállnak. A függőleges rátét vízszintes irányú borda is metszi és az így létrejött kereszt alakú töredéken a kereszt szárai között több soros hullámvonal díszítést találunk. Sima, csak rátéttel díszített töredékeket is ismerünk, ezek feltehetően az edény feneke tájáról kerültek elő. A rátét bordákat a még nedves edényre másodlagosan helyezték, mivel benyomkodás és lesimítás nyomokat találtunk mindkét oldalán. A szokatlan edény mellett, a Dél-Dunántúlon ritkán előforduló bográcsokat egy kiegészít-

19. kép: A 396-os objektum.

hető és egy töredékes darab képviselte. A 16,6 cm magas, barna színű, homokos, kavicsos anyagú bogrács testét 1,5-3 cm távolságban bekarcolt csigavonal dísz borította. A 2,8 cm-re kiszélesedő, vízszintes perembe két kör alakú lyukat fúrtak a bogrács mindkét oldalán és itt függesztették fel az edényt. (III. tábla/1) A bogrács félköríves fenekének közepén kereszt díszítést láthatunk. A másik bogrács ehhez hasonlóan barna színű, 2,5 cm távolságban bekarcolt csigavonal díszítésű, töredékes darab. Vízszintes pereme 2,5 cm-ről a lyukak tájkán 4,5 cm-re szélesedik ki. Töredékünkön egyik lyuknak egy szelete látszik. (III. tábla/2) Az objektum többi lelete már besorolható volt a XII-XIII. századi hagyományos fazék formák közé. (IV. tábla/1-6) A vállnál ferde bevágásokkal, hullámvonallal díszített edények hasát minden esetben csigavonal motívum borította. A peremképzésre jellemző a vagy alul, vagy felső részén látható megvastagítás. Említést érdemel egy világosbarna, vastag falú, hombárszerű edény oldaltöredéke, amelyet válltól lefelé egyre szélesedő közű csigavonal díszítéssel láttak el. (VI. tábla/1) A gödörben egy vaddisznó agyart is találtunk. (IV. tábla/7)

A 468-as objektumot a XIX. szelvény nyugati részében, a 23-28 méter közötti területen feküdt, érdekes módon a 396-os objektummal egyvonalban. Az alakjára nézve is hasonló méretű gödör lefelé tölcséresen szűkülő vizont a mélysége nem volt az előzőhöz mérhető. Az objektumban talált leletanyag, amely a gödör felső harmadából származott, rendkívül intenzív volt. A kerámia anyag döntő többségére jellemző barna, illetve szürke színek különféle árnyalataitól élesen elkülönül, a 396-os objektumból már megismert, bordázott, tölcséres nyakú edény két másik válfaja. Mindkét edény darabjai téglaszínűek, bár az egyik edény sárgásabb árnyalatú, a másik erősen vörös. Kerámia anyaguk homok mellett kavicssal, valamint téglatormelékkal kevert, elég egyenetlen, durva tapintású, vastag falú (0,6 cm) Az első edényen a már megismert kereszt alakú rátéttel osztott mezőben egymás alatti, vízszintesen futó hullámvonal bekarcolásokat láthatunk. (V. tábla/2) Az edényhez tartozó, díszítetlen rátétes darabokat is találtunk, amelyek az edény alsóbb részeiből származhatnak. Az 1-es edényhez tartozó anyagból származik; egy ívelt domború darab, melyen a rátétek találkozási pontját láthatjuk és amely az edény bográcsszerű, kerék aljára látszik utalni. Ezt a tényert erősíti meg a másik edény nagyobb töredéke, melyen jól látható a csillagszerűen szerteágazó, 6 ágból álló rátétdíszítés. (VIII. tábla/2) A 2. edény díszítése a maga nemében rendhagyó, az apró, ferde vonalkák egymással szemben 5 sorban, un. kalász mintát adnak ki. Ebből az objektumból egy másik különleges kerámiatípus is származott. A feltehetően lapos aljú edény szürke színű, homokkal, kavicssal soványított, durva felületű. Testét lefelé, egyre szélesedő távolságban, 2-3 cm-es közönként, csigavonal dísz borítja, ám érdekessége abban rejlik, hogy hasán egy gondosan eldolgozott vízszintes rátét fut végig, melyet bekarcolt hullámvonal díszít. (X. tábla/1) Az edény átlagos vastagsága 0,6 cm, ami a rátétekkel díszített részen az 1,2 cm-t is eléri. A rátétet ez esetben

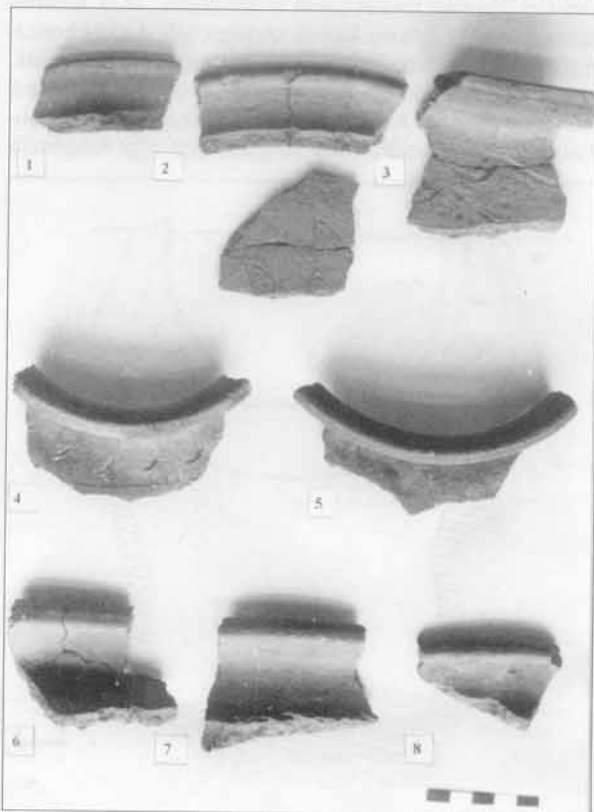

11. kép: Hullám- és csigavonallal díszített edénytöredék.

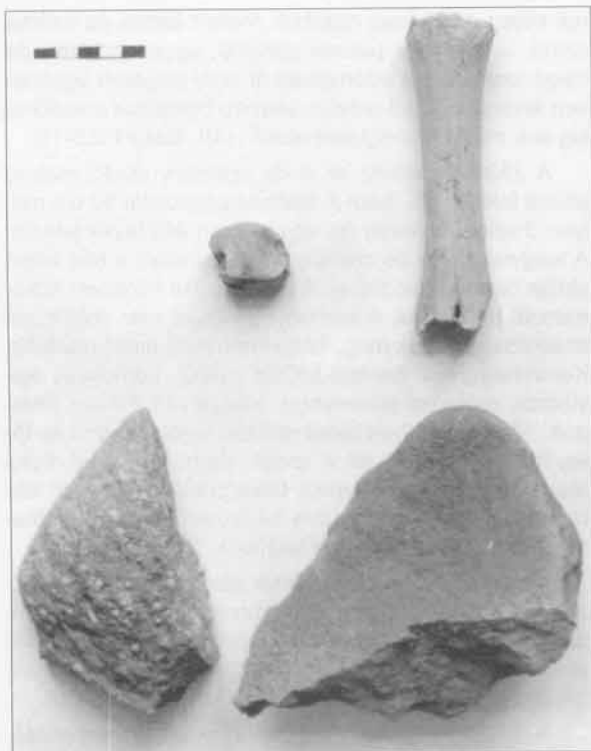
sokkal jobban összedolgozták az edény anyagával, csak az alja felőli oldalán látszik kisebb elválás. A gödörben feltárt többi kerámiatöredék már sokkal inkább belesimul a megszokott XII-XIII. századi vertikumba. Ilyen egy nagyméretű, vastag falú hombártöredék, vállán több sorban, rendezetlenül bekarcolt széles hullámvonallal, hastól lefelé 1,5 cm között csigavonal díszítéssel. (11. kép) Az edény nyaknál kihajló, pereme függőlegesen levágott, kissé felhúzott, valamint alul is túllógó. Anyaga finomabb tapintású, lesimított, homokkal, kavicsal soványított, világosbarna, szürkésbarna részekkel. Ehhez hasonló, vagy ettől eltérő anyagú, vastag falú, rücskösebb tapintású, szürke színű, hasonló peremkiképzésű, vállnál hullámvonalas díszítésű edénytöredéket is találtunk. (10. kép/2) A peremkiképzésnél léteznek lekerekítettebb, jobban felhúzott illetve lelógó, valamint csak kissé kiszélesedő variánsok is. (10. kép/6) Az egyik perem felső harmadában két vékony bevágás található, vállnál pedig körömbenyomkodás futhatott körbe. Sajnos a cserép épp ezen a ponton tört el. (10. kép/7) Hasonló peremkiképzésű egy kívül világosbarna, belül szürke, rücskös tapintású, vállrésznél erőteljes benyomkodásokkal, hasán csigavonallal díszített fazéktöredék. (IX. tábla/4) Vállnál szintén körbefutó bevágásokkal díszített egy vékonyabb falú, nyaknál éles szögben kihajló, alig kiszélesedő enyhén lekerekített peremű fazéktöredék. (10. kép/4) A barna színű, lesimított tapintású fazék válla alatt csigavonallal bekarcolás fut végig. Hasonló, de már egy körbefutó vonallal enyhén profilált peremű, vállnál halvány bevágásokkal díszített, fekete színű, vékony, rücskösebb falú fazék töredékei is származtak az objektumból. (10. kép/5) E típus legkésőbbi darabja egy szürke színű, erőteljesebben profilált, közepén körbefutó bordával tagolt peremű töredék. (10. kép/8) Szintén e tí-

pus változata egy felhúzott, alsó szélén túllógó, lekerekített peremű, vastag falú kerámia darab, vállnál vízszintesen bekarcolt hullámvonalakkal. (10. kép/3) Egy egyszerű, kihajló, egyenesen levágott peremtöredék a már tárgyalt peremtípus másik változata. (10. kép/1) Egy erősen kihajló, lekerekített peremének tetején körbefutó vonallal tagolt fekete színű fazék vállrészt vízszintesen bekarcolt hullámvonalak díszítették. (IX. tábla/3) Az előbbieken ismertetett peremtípustól eltérő perem kiképzéssel csak kevés esetben találoztunk. Egy vastag falú, barna színű fazék, derékszögben megtört, lekerekített szélű peremkiképzése nagyon szokatlan. (X. tábla/4) Egy szürke színű töredék pereme 45 fokban levágott, alul élben végződő kiugrással. (IX. tábla/11) Lanolinos tapintású egy szürke felhúzott, élben végződő peremtöredék. (IX. tábla/8) A 468-as objektumból ezen kívül néhány paticsdarabot, (amelyek közül egy sövénylenyomatos darab érdemel említést), téglatöredéket (egyiken besimítás nyomával) és őrlőköveket gyűjtöttünk. Ugyancsak a 468-as gödörből származik egy csontkorcsolya töredéke és egy játék juh asztragalosz csont is. (17. kép)

A 460-as objektum kibontott állapotában 180 cm mély, méhkas alakú veremnek bizonyult. A XIX. századi délkeleti szögletében található objektum korai, X-XI. századi leletanyagot tartalmazott. A leletek nagy része a gödör felső harmadának betöltéséből származott. A leletanyag anyagösszetételében különböző. Az egyik csoport főleg barna, barnászörös, fekete színű

10. kép: Fazék peremtöredékek a 468-as objektumból.

17. kép: Csonteszközök, őrlőkövek az objektumokból.

edényeinek anyagában a homok mellett jelentős mennyiségben találunk kavicsdarabokat, kagylóhéj töredékeket. Külső oldaluk lesimított, belső oldalukat azonban durvára hagyták a formázás nyomaival. A fazekak falvastagsága vékonyabb, 0,4-0,5 cm, alakjuk széles, tömzsi. Az egyik fazék pereme kihajló, vízszintesen levágott felületén körbefutó, vékonyan megjelenő vonalkával. A perem felső szélé elkeskenyedik. Az edény testén több sorban, azonos távolságban, vízszintesen körbefutó 5-tagú hullámvonal köteg díszítést találunk. (XI. tábla/7) Az egyik töredéken hármastagú vonalköteg alatt 1 cm kihagyással újabb vonalköteg díszítést láthatunk, (XI. tábla/4) míg egy vöröses barna színű oldaltöredéken sűrűn befésült vonalköteg minta fut végig. (XI. tábla/6) Egy másik, megvastagított, majd vízszintesen levágott peremű, fekete színű, kisebb méretű fazék testét sűrű csigavonal díszítés borítja. (XI. tábla/1) Az objektum leletanyagában jól elkülönülő másik kerámia-csoportra a szürke, szürkésbarna szín, a homokkal való soványítás jellemző. Ezeknek a fazekaknak nagyobb a falvastagságuk, 0,6-0,8 cm, peremük kihajló, párnaszerűen megvastagított, díszítésükre pedig a bekarcolt egyes hullámvonal és csigavonal kombináció a jellemző, valamint vállnál az ún. körömbenyomkodásos motívum. Az egyik edény kihajló pereme vízszintesen levágott és felső oldalán párnaszerűen megvastagított. Vállnál hullámvonal, csigavonal váltakozású minta húzódik, néhol azonban ezek a díszítések egymást metszik. (XI. tábla/2) Egy hasonló díszítésű fazék pereme kevésbé élesen hajlik ki, belső oldalán pedig alig észrevehető horonnyal csatlakozik a megvastagított peremrész az edény falához. (XI. tábla/3) A peremkép-

zés további variánsát egy körömbenyomkodással díszített fazékon látjuk. (XI. tábla/5) Már az eddigiekből is szembetűnik, hogy az első csoport motívumkincse mennyire különbözik a második csoporthoz tartozó leletanyag díszítésétől.

A 470-es objektum sekély, ovális, teknő alakú gödör a XIX. szelvény 28-33 méter közötti részének délkeleti végéből. A szokatlan alakú objektum korai, X-XI. századi leletanyagot tartalmazott. A leletanyag nagy része homokos soványítású, fekete, világosbarna, vörösesbarna színű, de akad néhány durván, kavicsal és kagylóval soványított, nem lesimított darab is. Az egyik vékonyfalú, fekete színű kihajló, szélénél kissé megvastagított, lekerekített peremű fazék befésült 4-es vonalkötegekkel díszített, amelyek között kb. 1 cm-es díszítetlen sávot találunk. (VII. tábla/2) Egy másik vörösesbarna fazék pereme kihajló, 45 fokban levágott szélű, testét pedig sűrű csigavonal díszítés hálózta be egészen a legjobban kihasasodó pontjáig, alatta azonban díszítetlen. (VII. tábla/6) Egy csekély mértékben kihajló, vízszintesen levágott perem belső oldala is 3-as hullámvonalköteggel díszített, amely motívum nagyobb méretben vállnál is megismétlődik, levágott szélén kis bevágást láthatunk. Ez a perem feltehetően egy kisebb edényhez, bögréhez tartozhatott.²⁶ (VII. tábla/8) Lekerekített, elkeskenyedő szélű annak a fazéknak a pereme, melynek testét egyre tágabb közű (2-3 cm) csigavonal díszítéssel látták el. (VII. tábla/13) Díszítésük tekintetében találunk hullámvonal köteggel, vonalköteggel, egymás alatti hullámvonalakkal, illetve hullámvonal köteg és csigavonal bekarcolással kombinált darabokat is. (VII. tábla/1,4,5,7,9,10,11) A hullámvonalak általában ferdén dőlnek, és erőteljesebb vonalakból állnak, azonban finom, vékonyfalú példányokat is találhatunk. Általánosan jellemzőnek tűnik az, hogy az edény alsó felét díszítetlenül hagyják. Érdekes, szinte őskori külsejű, az a kavicsal, kagylótöredékekkel és homokkal soványított fazéktöredék, amelyen durván, elnagyoltan bekarcolt hullámvonalköteg és vízszintes vonalköteg motívumok váltakoznak. (VII. tábla/12) Az aljtöredékek közül említést érdemel egy vöröses-szürke darab, melyet homok illetve kavics mellett téglátörmelékekkel is soványítottak. (VII. tábla/13) Finomabb munka egy fekete, kisméretű, belső oldalán kézi korongolás nyomaival ellátott aljtöredék. (VII. tábla/14)

Sütőházak és külső kemencék

A 96-97-es földbevált sütőház részletét a III-as szelvény 24-27 métere között találtuk meg. A 96-os objektum egy tapasztott aljú kőkemence, melynek vékony felmenő fala is látszódtott az É-i falban és meredeken ferdefalú előtere talán hamus gödör lehetett.

A korai sütőházak közül a 166-167-es számmal jelölt kétkemencés építmény a IV. szelvény 33-35 méterre körül feküdt. A 163-as sír átvágta a 166-os, 95 cm mély kemencét, ettől délre egy másik kemencerészlet a 167-os objektum átégett tapasztása is előkerült. Mindkét kemence egy nagyobb 120 cm mély helységhez tartozott abból „lógatták” ki őket.

12. kép: A 178-as veremház.

A 178-as sütőház a VI-os szelvény 44-48 métere között került elő. (12. kép) A bedőlt boltozatú, „kilógatott” kemence 67 cm mélyen jelentkező fenékén a tapasztás jó állapotban maradt meg. A kemencéből állatsontot (szarvasmarha, hal), XI. századi kerámiatöredékeket és faszenet gyűjtöttünk. Nagy számmal találtunk náddal tapasztott paticsdarabokat is, melyek a veremház felmenő falaihoz tartozhattak. A kemence ajtónyílása előtti nagyméretű, ovális gödör hamus feltöltésű volt. A gödör északi oldalán található kis átmérőjű, köríves mélyedés talán cölöplyuk lehetett, bár ennek nyomát nem észleltük. A sütőház keleti oldalán lehetett a bejárat, itt rézszerűen mélyült a felszín. Kisebb, talán cölöplyukhoz tartozó mélyedést találunk a bejárat déli részén. A sütőházból gyűjtött kerámiaanyag rendkívül összetett. A redukált égetésű vonalköteg és hullámvon-

13. kép: A 353-as ház kemencéjének maradványai.

nal köteg díszítéses darabok mellett barna és szürke színű, visszahajló párnás peremű, egyes hullám-, és csigavonal díszes edényeken át, a jól kiégetett egyenesen levágott, belső oldalán enyhén bordázott töredékekig sok mindent megtalálhatunk. (XII. tábla/1,2,6-11)

A 353-as sütőház az V.-ös szelvény 40-45 métere között feküdt. (13. kép) A sütőház padozatát 50 cm mélyen 3 szinte teljesen ép, egy szinten álló fazék jelezte. A talajviszonyok és csekély mélység miatt a ház teljes alakja nem rajzolódott ki. A ház nyugati végében kőkemencét tártunk fel. A kemence platniját már szétdobált állapotban találtuk meg, felépítményéről nincs adatunk. Kerámiaanyaga barnás-szürke színű, homokkal, kavicssal, mésszel soványított, kihajló, 45 fokban levágott, némely esetben belső oldalán tagolt peremű és főleg főzőedényekből áll. A vonal-, és hullámvonal díszítés mellett sűrű csigavonal bekarcolással díszített darabokat is ismerünk. Durva kiképzésű, vastag aljtöredékén fenékbélyeget nem találtunk. (XII. tábla/3-5)

A 165-ös kemencének csak átégett platniját és felépítményének indítását rekonstruálhattuk az egyik oldalán. A kemencét a IV-es szelvény 25 métere körül tártuk fel, de 85 cm mélyen lévő aljából nem gyűjtöttünk leletanyagot. Az objektumot a 154-es sír metszette.

A 432-es objektum egyike azoknak a kemencéknek, amelynek boltozatát is rekonstruálhattuk. (14. kép) A kemence oldalának és boltozatának egy része félgömb alakban kibonthatónak bizonyult. Boltozata széles sávban, vörösre kiégetett agyag. Egyik oldalát két egymásra helyezett kövel dúcolták alá, másik oldalán ugyanilyen funkcióval egy másik követ találtunk. A kemence hamus gödréből előkerült egy barna színű homokos, kavicsos soványítású, kihajló, felhúzott, függőlegesen levágott, széle felé elszűkülő peremű, hirtelen és erősen kihasasodó, zömök alkatú, vállán lapított hullámvonal alatt csigavonal díszítésű fazék felső része. (XIII. tábla/5) A kemence hamus gödréből származik egy újabb bogrács töredék is. Az 1,8 cm széles, vízszintesen kiugró peremű, szürke színű töredéket homokkal és kavicssal durván soványították. (XIII. tábla/4)

A VIII-as szelvény keleti oldalán a 459-es objektumban egy szétdőlt kemence platnijának bedobált, másodlagosan, függőlegesen álló paticsdarabjait találtuk meg. Az objektumból származik az a XII. századi sarkantyú is, amelyről már az előzőekben szó volt. (II. tábla/16) A 198 cm mély, fokozatosan szűkülő 459/b. objektumhoz nyugat felől csatlakozott a 180 cm mély 459/a gödör. Az objektum X-XII. századi leletanyagot tartalmazott. A hurkatechnikával, kézi korongon készült, homokkal soványított fazékok közül akadnak redukált égetésű fekete darabok, de találunk köztük jól kiégetett, vörösés, téglaszínű töredékeket is. Peremkiképzésük tekintetében léteznek egyszerűen, 45 fokban kihajló darabok, vagy élesen kihajló, elkeskenyedő peremű, esetleg belső vagy külső oldalán megvastagítottak is. Egy barna színű, peremének belső oldalán körbefutó bordakezdeménnyel ellátott edénytöredék kiszélesedő válla, bevágásokkal díszített. (XIII. tábla/1)

14. kép: A 432-es, kövekkel aládúcolt kemence.

Egy másik fazék testét többszörös hullámvonal köteg borítja (XIII. tábla/3), míg egy kevésbé kihalmozódó edényen csiga-, illetve hullámvonal díszítés váltakozik. (XIII. tábla/2)

Az 531-es kőkemencéből csak sötét agyagtapasztásos platnija maradt meg többé-kevésbé épségben, illetve az alatta lévő kövek, felépítményét sekély, 20 cm mély fekvése miatt elszántották. (15. kép) Platnija díszítetlen, vastag falú fazéktöredékeket tartalmazott. Feltehetően szétművelt tapasztásának egy részét a mellette található 530-as objektumba dobták bele.

Az objektumok között az Árpád-kori veremházak/sütőházak és a szabadon álló, földbevált kemencék mellett legnagyobb számban gödröket tártunk fel. A gödrök között jelentős szerepet töltek be a vermek. A

15. kép: Épen maradt kemenceplatni.

méhkas alakú vermek mellett (466/a, 432, 267.) több egyenes falú kör alakú vermet is találtunk (67, 254, 477). A gödrök másik, szabálytalanabb alakú csoportját főleg anyagnyerő helyek, szemetes gödrök alkották (396, 468-as objektumok)

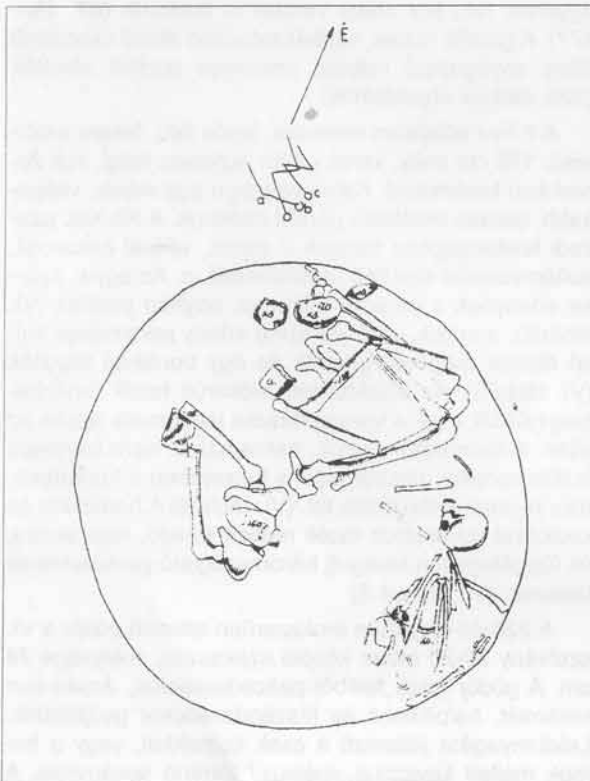
A 67-es objektum meredek, lejtős falú, fekete betöltésű, 195 cm mély, kerek gödör egyenes fallal, sok Árpád-kori kerámiával. Keleti végében egy másik, világosabb, barnás betöltésű gödröt találtunk. A XII-XIII. századi leletanyaghoz tartozik 2 darab, vállnál bekarcolt, hullámvonallal díszített fazéktöredék is. Az egyik, szürke edénynek a pereme felhúzott, enyhén profilált (VI. tábla/2), a másik, vörös színű edény peremének külső oldalát megvastagították és egy bordával tagolták (VI. tábla/3). Az objektumból előkerült fazék fenékbélyeg nélküli, csak a korong deszka lenyomata látszik az alján. A kisméretű, zömök, barna színű, nem folytonos hullámvonallal díszített edény belsejében a hurkatechnika nyomai fedezhetők fel. (VI. tábla/6) A homokkal és kavicsal soványított fazék mellett kihajló, lekerekített, és függőlegesen levágott háromszögletű peremeket is találtunk. (VI. tábla/4,5)

A 225-ös objektum árokszerűen elterülő gödör a VI. szelvény 20-25 méter közötti szakaszán, mélysége 74 cm. A gödör felső feléből paticsdarabokat, Árpád-kori kerámiát, halpikkelyt és faszéndarabokat gyűjtöttünk. Leletanyagára jellemző a csak homokkal, vagy a homok mellett kavicsal, mésszel történő soványítás. A leginkább szürke, esetleg barnásszürke, vörös szürke edények pereme erősen kihajló, 45 fokban, vagy

egyenesen levágott, lekerekített, vagy alja felé kiszélesedő. A díszítésre jellemző a hullám-, és vonalkötegek kombinációja, vagy külön alkalmazása, azonban csigavonal vagy hullámvonal díszítéses edényeket is találtunk. Belső felületük mindig kevésbé megmunkált mint külsejük, itt látható a kézi korongolás nyoma is. (XIV. tábla/1-8)

A 254-es objektum a VI-os szelvény keleti szakaszából, 35 méter tájékaról származik. A 175 cm mély és 120 cm átmérőjű gödör egyenes falú és lekerekített aljú. A gödörből kikerült kerámiaanyag vastag falú, homokkal soványított, párnaszerűen visszahajló, vagy belső oldalán körbefutó bordával ellátott peremű, válltól lefelé váltakozó hullám-, és csigavonal díszítésű. A jól kiégetett anyagú edények belső oldalán sem látszik a hurkatechnika nyoma. (XV. tábla/1-4)

A 267-es objektum 160 cm mély, méhkas alakú gabonataroló verem a VI-es szelvény 10 méter körüli szakaszából. (18. kép) A veremben három egymásra dobált csontváz feküdt. A vázak koponyáján észlelt kardvágásnyomok bizonyosságot tesznek azt, hogy az áldozatokat hirtelen rejtették el a veremben. Úgy tűnik, hogy talán hatalmaskodás áldozataival van dolgunk. A egyik váz jobb oldali halántékát beszakították, egy másik koponya homlokai részén és jobb oldali halántékánál kardvágás nyomát észlelhetjük, míg a harmadik tarkóját beszakították és nyaki csigolyáját is kettészelték. Az objektumból származó egyetlen, homokkal, mésszel soványított oldaltörödéken bekarcolt vonalköteg mintát találtunk. (XV. tábla/13)

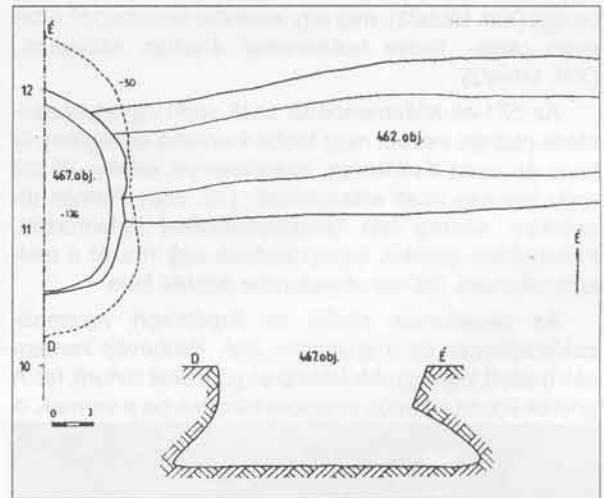

18. kép: A 267-es verembe bedobált vázak.

A 436-os objektumot a 422-es csontváz felszedésekor találtuk meg. A 181 cm mély, méhkas alakú gödör biztosan megelőzte a temető korát. A objektumból előkerülő szürke színű, homokkal soványított, majd párnaszerűen visszahajló peremű, vállnál két hullámvonal között csigavonal díszítéses töredéket jól kiégették. (XVI. tábla/1)

A 444-es objektum fontosságát magyarázza az a tény, hogy a 445-ös sír átvágja, így a temetőnél mindenképp korábbinak kell lennie. (16. kép) A félkör alakú, egyenes falú gödör 110 cm mély volt. A gödörben feltárt homokkal, mésszel soványított, kihajló 45 fokban levágott, belső bordával ellátott, kívül vörösesbarna, belül szürke színű, hullámvonal köteggel díszített töredék, jól beleillik a X-XI. századi kerámiák horizontjába. (XVI. tábla/2) Érdekesebb egy barna színű, homokkal soványított, kihajló belső oldalán párnaszerűen visszahajló töredék, melynek vállánál éles csigavonal alatt több sorban egyenes hullámvonal fut körbe. Az edény belső oldalán a felületet durva ujjbenyomkodásokkal alakították ki. (XVI. tábla/3)

A 467-es objektumból, amely a 462-es V-alakú árkot keresztezi, (20. kép) származó téglaszínű, enyhén bordázott felületű edényben, először vonalköteget karcoltak be, majd egy nagyméretű hullámvonallal metsztették a mintát. (XVII. tábla/11) Egy másik töredéken egymás alatt több hullámvonalat találtunk. (XVII. tábla/10)

20. kép: A 467-es gödör és a 462-es árok.

A 466/a objektum egy bronzkori gödörbe beleásott Árpád-kori gödör a XIX. szelvény 16-18 méter közötti részéről, a nyugati szelvényfal mellől. A gödör alsó fele méhkas alakban kiszélesedik. Az objektumból vegyesen került elő a külső oldalán megvastagított, 45 fokban levágott fekete színű töredék a szürke színű párnás peremű töredékekkel. (XVII. tábla/1-2) Egy világosbarna színű, hullám és vonalköteg díszítéses oldaltörödé is származott a gödörből. (XVII. tábla/4)

A 477-es objektum egy enyhén ovális, 64 cm mély, paticsos fekete betöltésű gödör, amelyet a 478-as objektumba ástak bele. A 476-os Árpád-kori árokkal nincs összefüggésben. Az objektum vastag falú, párnásan visszahajló peremű, jól megmunkált peremtöredéke mellett, (XVII. tábla/8) hasonló anyagú, bekarcolt kettes vonallal díszített töredékeket és vassalak darabot találtunk. (XVII. tábla/9)

Az 530-s objektum, egy kerek gödör, amely a tetején szétdobált, vörösre égetett, feltehetően az 531-es kemencéből származó paticsdarabokat tartalmazott. A paticsdarabok néhány, a tapasztásban lévő kerámiatöredékekkel együtt kerültek elő. Mélyebben őskori leletanyagot találtunk. A vastag falú, párnás peremű, kettős vonallal és hullámvonallal díszített edény mellett (XVII. tábla/7), több hullámvonal díszű és belső oldalán megvastagított, 45 fokban levágott töredéket is találtunk (XVII. tábla/5,6)

A legtöbb objektumra általában jellemző volt a kevés leletanyag - némely esetben csak egy kerámiatöredék, amely akár véletlenül is belekerülhetett a gödörbe, főleg ha a többi leletanyag őskori jellegű. A térképen az ilyen objektumokat is bejelöltem, azonban egy kérdőjellel jeleztem bizonytalanságukat. Ebbe a csoportba sorolhatók a 409, 426, 439, 471, 473, 478, 487, 488, 572-es, nagyrészt őskori és a 404, 465, 467, 565-ös objektumok.

A sírföldből csak kevés esetben gyűjtöttünk Árpád-kori kerámia anyagot, legtöbbször belekeveredett őskori töredékeket találtunk. Az 509-es sír földjéből vonalköteg díszes, korai töredéket gyűjtöttünk, a 485-ös sírből pedig díszítetlen oldaltöredék származott. Feltehetően készakarva helyezték el azt a nagyméretű oldaltöredéket az 505-ös sír koponyája alá, amely szinte feltámasztani látszott a váz fejét. A vállnál sűrűbb, majd egyre ritkuló csigavonal díszes töredék a későbbi csoportba sorolható. (XVI. tábla/4) A 422-es sír földjéből egy kihajló, 45 fokban levágott profilálatlan fekete színű, homokkal, kavicssal soványított peremtöredéket gyűjtöttünk. (XVIII. tábla/12) Korai, díszítetlen, durván kiképzett, kavicssal mésszel soványított oldaltöredéket találtunk a 253-as sír földjében. A 214-es sír földje bordázott felületű, téglaszínű, honfoglalás kori edénytöredéket tartalmazott. (XVI. tábla/5) A 399-es sír kihajló, megvastagított, függőlegesen levágott, vörös színű peremtöredéke is a korábbi korszakhoz sorolható. (XVI. tábla/6) Ezzel szemben a 224-es sír földjében talált oldaltöredék szürke, díszítetlen. A 344-es sír hullámvonal, vonalköteg díszítéses, homokkal soványított szürke töredéke, éppúgy korai, mint a 183-as sír hasonló kerámiadarabja. (XVIII. tábla/2) Kissé eltérő, durvább tapintású, a 199-es sír megvastagított, vízszintesen levágott, belső oldalán körbefutó bordával ellátott peremtöredéke (XVIII. tábla/5) és a 194-es sír hegyes szögű hullámvonallal díszített oldaltöredéke is. (XVIII. tábla/3)

Az edények díszítése, peremkiképzése

A fentebb már taglalt edények díszítésmódját is figyelembe véve a Főnyed-Gólyásfai leletanyagban jelentős arányban vannak képviselve a bekarcolt egyes hullámvonal díszítéses edények, amely díszítésmód főleg az edény felső harmadát, felét borította és hasától lefelé csigavonal bekarcolásba megy át. Hasonlóan kétféle díszítést találhatunk a ferde bevagdosásokkal díszített edények vonatkozásában is, itt azonban a bevagdosás csak egy vagy két sorban fut végig az edényen. Léteznek azonban olyan fazekak is, amelyek egészét bekarcolt csigavonal díszíti. Ezeknek a vízszintes bekarcolásoknak a közei 1 cm-től egészen 4 cm-ig terjedhetnek, lehetnek éles vonalban bekarcoltak vagy halvány, elmosódott mintájúak. Az általános gyakorlat azt mutatja, hogy a váll környékén sűrűbb közölként karcolták be a vonalakat és ez az alja felé egyre ritkásabbá válik. A ferde bevagdosásokkal ún. körömbenyomkodásokkal való díszítést az edény alsóbb, kihasadott részén hullámvonal vagy csigavonal motívummal kombinálták. Fogaskerek motívumot csak egyetlen edény esetében találtunk. Külön csoportot képeznek a rátétdíszes edények. Az Árpád-kori, bordázott, tölcseres szájú palackokat Takács Miklós három típusba sorolta.²⁷ A Főnyed-Gólyásfán előkerült három rátétdíszes edénytöredék (396,468-as objektum) leginkább egy Sopron-előkapui²⁸ és egy markotabödögei szórványként előkerült közepmagas, hordóyszerű palackkal mutat rokonságot, amelynek alakja a korabeli fazekakéhoz hasonló, a gólyásfai töredékek díszítése és aljkiképzése azonban egyedülálló. Az edénytesthez széles, kihajló, bordázott nyakrész csatlakozik, több párhuzama azonban nem ismert. Stratigráfiai alapon a soproni töredéket a XII-XIII. század fordulójára keltezhetjük. Felvetődik az a kérdés, hogy nem tekinthetjük-e ezt az edénytípust a X-XI századi kerámiaanyagból ismert, hengeres nyakú fazekak későbbi változatának? Rátétdíszítésére leginkább egy zirci palack mutat analógiát, amelynek nyakrészén három vízszintes borda fut végig. Takács Miklós ezt a típusú motívumot Bizáncból eredezteti.²⁹ Az eddig taglalt díszítésmód a későbbi, XII-XIII. századi horizontra jellemző. A település kerámia másik típusának díszítését a vonalköteg illetve hullámvonal köteg motívumok kombinációja alkotja. A perem alatt a váll környékén általánosabban elterjedt a hullámvonal köteg díszítés, amely lehet folyamatos vagy megtört, majd alatta vonalköteg díszítés következik amelyet esetleg egy hullámvonal köteg követ. Ismerünk olyan oldaltöredékeket is ahol síma hullámvonal váltakozik vonalkötegekkel, vagy az edény teljes felületét vonalköteg díszítés borítja. Ez a díszítésmód egy hosszabb időszak alatt is állandónak tűnik, így nehezen eldönthető, hogy mely edények sorolhatók a X. századhoz és melyek biztosan XI. századiak.

Az edények aljtörédékei csak kevés esetben kerültek elő épségben, és közülük is ritka a fenékbélyeges típus. Az egyik edény fenékbélyege egymást metsző, átlós négyszögek által alkotott bonyolult geometrikus mintázatú (X. tábla/9), míg egy másik edény esetében hármaskoncentrikus körben küllős elrendezést figyelhetünk meg. (X. tábla/6)

A X-XI. századi edények peremkiképzése általában egyszerűbb, kihajló, egyenesen vagy 45 fokban ferdén levágott. Néhány esetben a peremet lekerekítették. Szólnunk kell egy a kihajló perem felső oldalán párnaszerűen megvastagított, szürke színű, homokkal soványított, jól megmunkált kerámiaacsoportról is. A párnás peremű fazekakat technikájuk alapján akár későbbre is keltezhetnénk, azonban több, egységes betöltésű gödörből a korai típusokkal vegyesen került elő (460, 466/a), illetve a temető alatti objektumokban is megtalálható volt (436, 444). Felvetődik annak a kérdése, hogy esetleg import kerámiaanyaggal van dolgunk, vagy funkcionális különbség lehetett a két típus között. A finomabb kerámiát feltehetően asztali használatra szánták, még a sokszor kormos, túlégett edények lehettek a valódi főzőedények. A XII-XIII. századra jellemző, hogy a peremeket megvastagították, először az alsó, lelógó oldalát, később pedig a felső oldalát is. A későbbiekben a perem szélének felső oldalát kicsit felhúzzák, ami ezáltal elkeskenyedik, belső oldalán pedig horony alakulhat ki. A XIII. századra kialakul a háromszögletű peremkiképzés, melyet azonban csak néhány töredéknél találhattunk meg.

1988-ban dr. Honti Szilvia kolleganőm, a jelen ásatási területtől déli irányba, egy kisebb kiemelkedésen is

nyitott egy szelvényt (1988-as VI-os szelvény) és ebben a szelvényben szintén Árpád-kori objektumokat talált. A 104-es objektum kihajló, szélein megvastagított, belső oldalán éles bordával ellátott töredékét kavicssal durván soványították, vállnál hullámvonal díszítette. (XVIII. tábla/1) Szintén a VI-os szelvényből, a 112-es objektumból származik egy edénytöredék melynek peremének külső, alsó szélén fut végig egy vastag borda. (XV. tábla/5) A VI-os szelvény 10-15 méter közötti területéről pedig külső oldalán kétszeresen bordázott peremtöredéket találtunk (X. tábla/5), amelyhez hasonló, kihajló, két bordára osztott, téglaszínű peremtöredéket a XIX. szelvény 23-28 méter közötti szakaszáról is ismerünk. (VIII. tábla/6) Erre a peremkiképzésre az Árpád-kori Fenék-falu ásatásából, valamint Kajárpécsről is találtunk analógiát.³⁰

A templom, illetve az azt körülvevő temető, a X-XI. században felhagyott településnyomok fölé épült. Feltekezhethetjük, hogy a település felhagyása után bizonyos időszaknak kellett eltelnie, amíg a területet temetőként hasznosították. Talán részletes lakosságcsere is bekövetkezhetett, bár a kerámia leletanyag alapján hosszabb hiátussal nem számolhatunk. A XII-XIII. századi település nyomok rendkívül nagy területen, két szigeten szétszórva feküdtek. A leletanyag alapján a falu teljes pusztulását a XIII. századra tehetjük

A térképeket Tólos János, a rajzokat Gál Attila, Nyári Zsolt, Ambrus Edit, a tárgyfényképeket Gözsy Gáborné készítette.

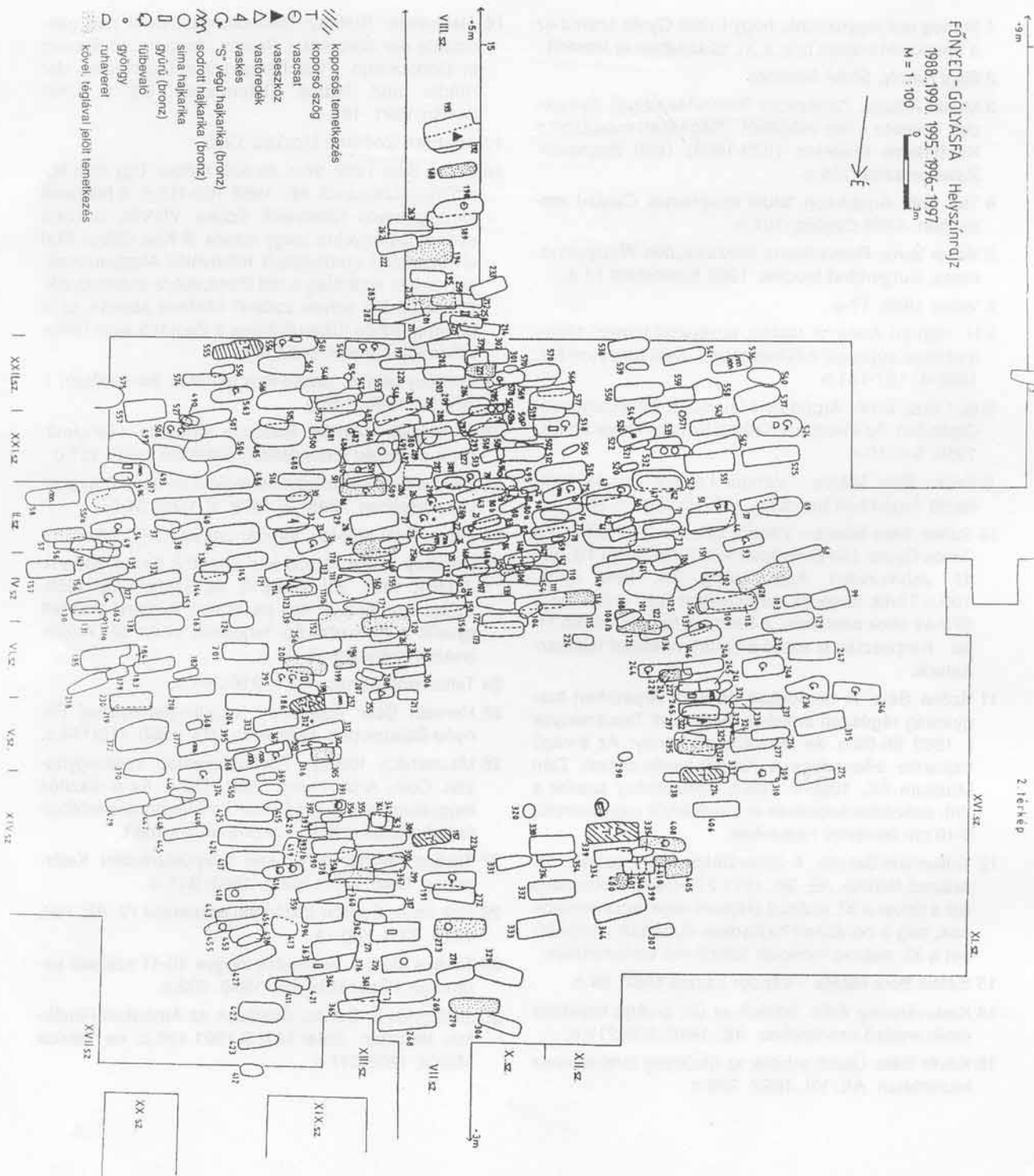
Jegyzetek

- 1 Itt meg kell jegyeznünk, hogy Kristó Gyula szerint ez a típusú elnevezés már a XI. században is létezett.
- 2 Sági Károly, SMM Adattára
- 3 Müller Róbert: Zalasabbar Borjúállás sziget. Évezredek üzenete a láp világából. (Régészeti kutatások a Kis-Balaton területén 1979-1992) 1996 Kaposvár-Zalaegerszeg, 135.o.
- 4 Tari Edit: Árpád-kori falusi templomok Cegléd környékén. 1995 Cegléd, 107.o.
- 5 Valter Ilona: Romanische Sakralbauten Westpannoniens, Burgerland Mosaik, 1985 Eisenstadt 17.o.
- 6 Valter 1985, 17.o.
- 7 H. Hámosi Anna: A téglási középkori temető téglamellékes sírjainak értékeléséhez. Déri Múzeum ÉK. 1962-4. 127-131.o.
- 8 ifj. Olasz Ernő: Árpád-kori település Békéssámszon-Cigándon. Az Orosházi Szántó Kovács Múzeum ÉK. 1959. 5.o.,10.o.
- 9 Szőke Béla Miklós - Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. 1987 Budapest 56.o.
- 10 Szőke Béla Miklós - Vándor László: 1987 57.o., és Török Gyula: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. Arch. Hung. 39. 1962 47.o., 100.o.Török hasonló megfigyelést tesz a 258 és a 679-es sírok esetében. A halimbai temető mellett Fiad - Kérpusztán is ezzel a típusú viselettel találkozhatunk.
- 11 Szőke Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Régészeti Tanulmányok I. 1962 86-89.o. és Mesterházy Károly: Az s-végű hajkarika elterjedése a Kárpát-medencében. Déri Múzeum ÉK. 1962-4. 105.o. Mesterházy szerint a XIII. századtól terjednek el a rendkívül nagy méretű, 6-10 cm átmérőjű hajkarikák.
- 12 Tettamanti Sarolta: A Zalavári-községi I. számú, XI. századi temető. AÉ. 98. 1971 216-244.o. Tettamanti ezt a típust a XI. század elejénél nem tartja korábbinak, míg a bordázott hajkarikák dunántúli elterjedését a XI. század második felétől véli valószínűnek.
- 13 Szőke Béla Miklós - Vándor László 1987. 58.o.
- 14 Kralovánszky Alán: Adatok az ún. s-végű hajkarika etnikumjelző szerepéhez. AÉ. 1956. 208-210.o.
- 15 Kövér Béla: Újabb adatok az ötvösség történetéhez hazánkban. AÉ. VII. 1897. 238.o.
- 16 Alexander Ruttkay: Besiedlungsstruktur und geschichte der Slovakei. (Baiern, Ungarn und Slawen in Donauraum. Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs. Bd 4 Linz/Donau)1991. 153.o.
- 17 Ápebíee Çoëomo Mockba 1975
- 18 Szőke Béla 1962. 98.o. és Kiss Gábor: Egy avar kori fülbevalótípusról. AÉ. 1983 100-111.o. A felhúzott lemezgömbös fülbevalók típusa VII-VIII. századi avar előzményekre megy vissza. A Kiss Gábor által is Bizáncból eredtetett fülbevalók Magyarországon szinte kizárólag a dél Dunántúlról származnak. Bárdos Edith szíves szóbeli közlése alapján ez a háromgömbös fülbevalótípus a Zamárdi avar temetőben tömegesen fordul elő.
- 19 Dombay János: Árpád-kori temetők Baranyában I. JPMÉK 1960. 145.o.
- 20 Dr Magyar Kálmán: Babócsa története. (Tanulmányok a község történetéből) Babócsa 1990. 157.o.
- 21 Bárdos Edith: Középkori templom és temető Kaposvár határában. SMK. III 1978. X. tábla 34-35.
- 22 Szőke Béla Miklós - Vándor László 1987. 75.o.
- 23 Dombay János: Árpád-kori temetők Baranyában II: JPMÉK 1961. XV. tábla/16. és Szőke Béla 1962. Szőke szerint a színes pasztával, üveggel díszített gyűrűk a XI. századtól terjednek el és déli műhelyekből származnak. 98.o.
- 24 Tettamanti Sarolta 1971. 216-244.o.
- 25 Horváth Béla: Árpád-kori faépítkezés nyomai Fonyód-Bélatelepen. Folia Arch. XIX. 1968. 113-144.o.
- 26 Mesterházy Károly: Településásatás Veresegyházán. Com. Arch. Hung. 1983. 153.o. Ez a díszítés leggyakrabban a késő avar kori kerámia esetében fordul elő, de a X-XI. században is ismert.
- 27 Takács Miklós: Árpád-kori településrészlet Kajárpécen. Com. Arch. Hung. 1993. 217.o.
- 28 Holl Imre: Sopron középkori városfalai IV. AÉ 100, 1973. 23.o. kép 14.
- 29 Takács Miklós: Veszprém megye 10-11 századi kerámiaja. Pápai Múz. Ért. 1996. 338.o.
- 30 Jankovich B. Dénes: Ásatások az Árpádkori Fenékfalu területén. Zalai Múz.3.1991.186.o. és Takács Miklós: 1993.211.o.

FÖNYED - GÖLYÁSFA Helyszínrajz
 1988, 1990, 1995 - 1996 - 1997
 M = 1 : 100

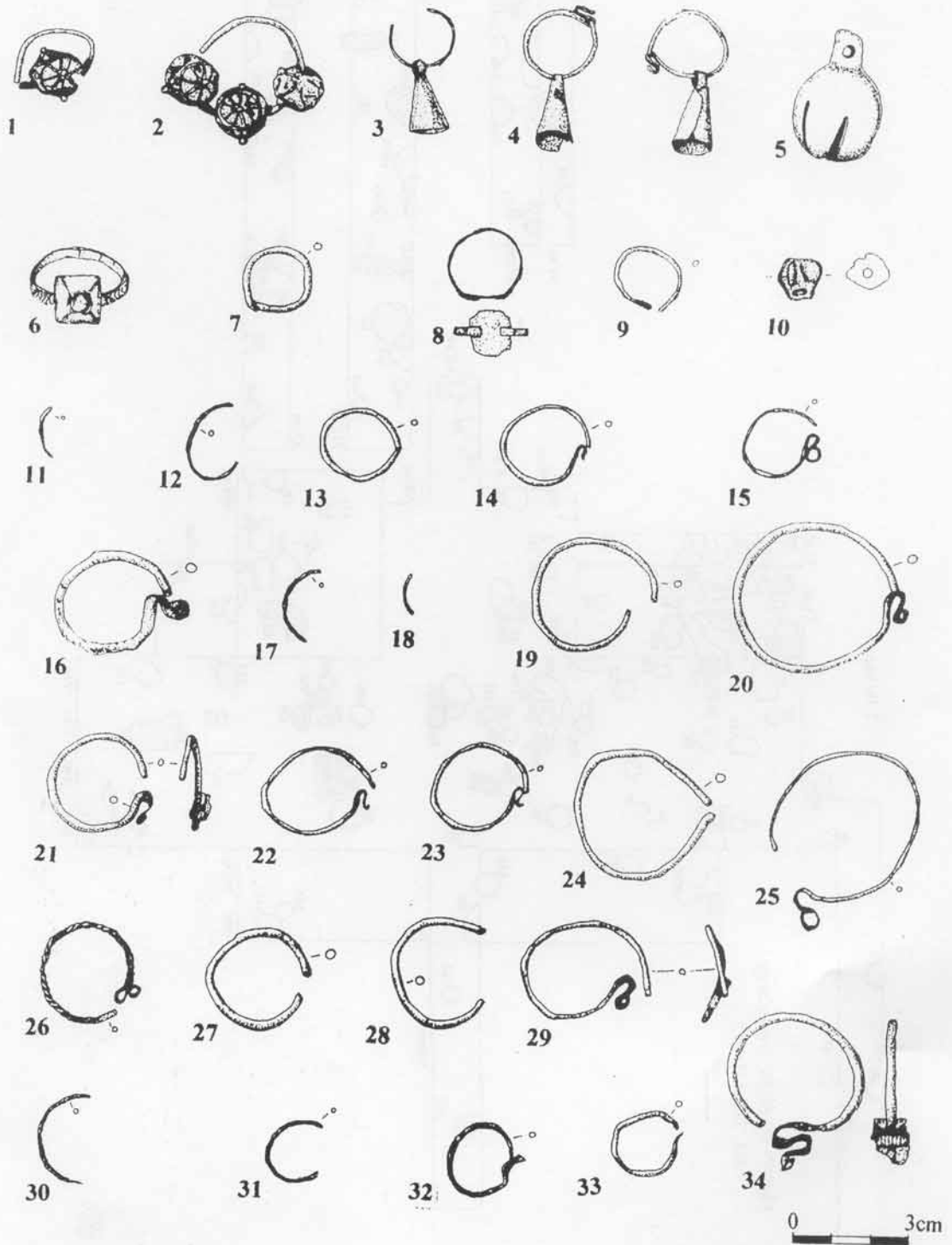
9m

2. térkép

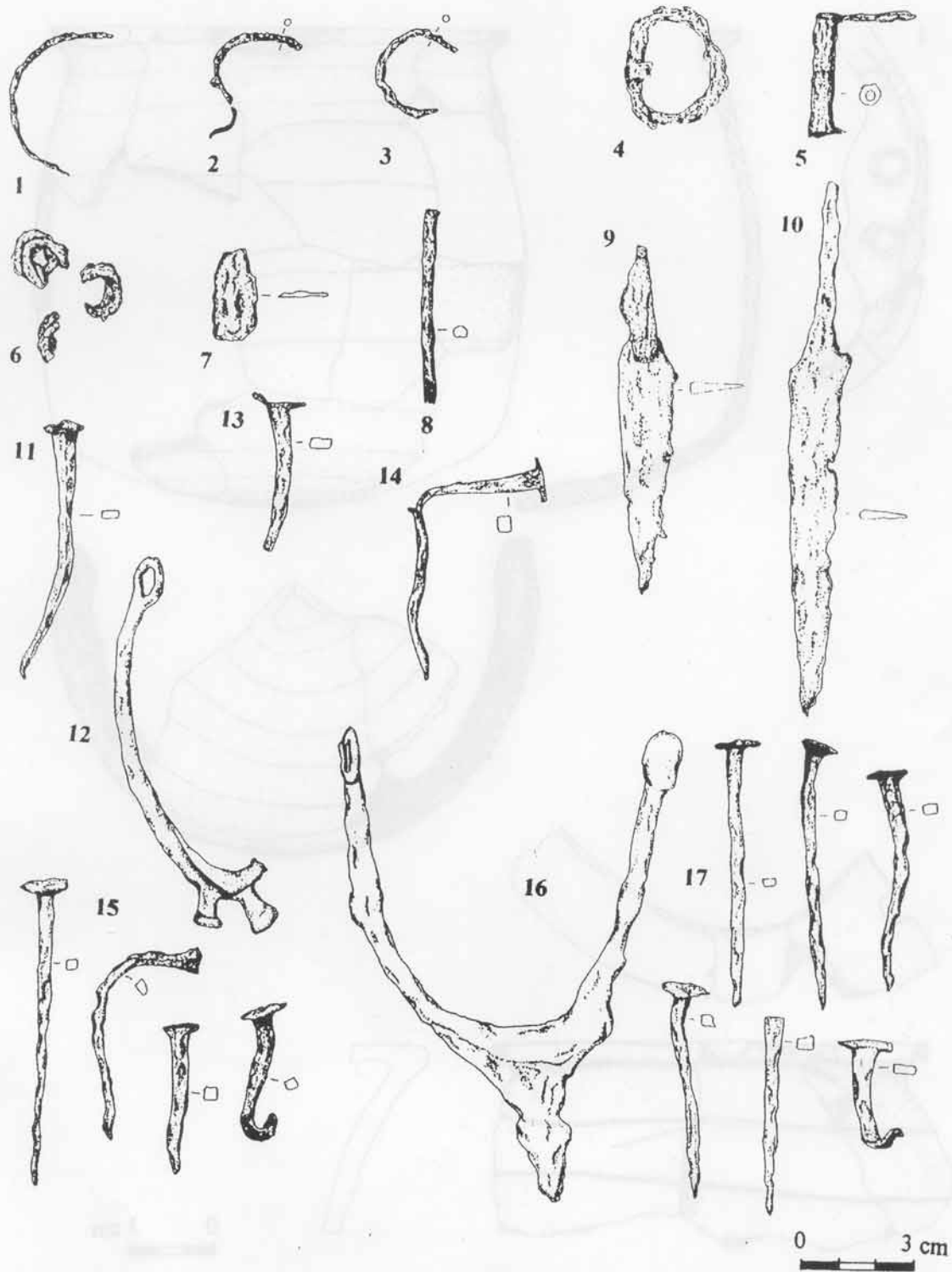

- Koperósás temetkezés
- koporsó szög
- vasszal
- vasszékely
- vaskardék
- vaskés
- "S" végű halakanka (bronz)
- sodrott halakanka (bronz)
- síma halakanka
- gyűrű (bronz)
- tübevelő
- gyöngy
- tulhaverel
- kovács, lejtával jelölt temetkezés

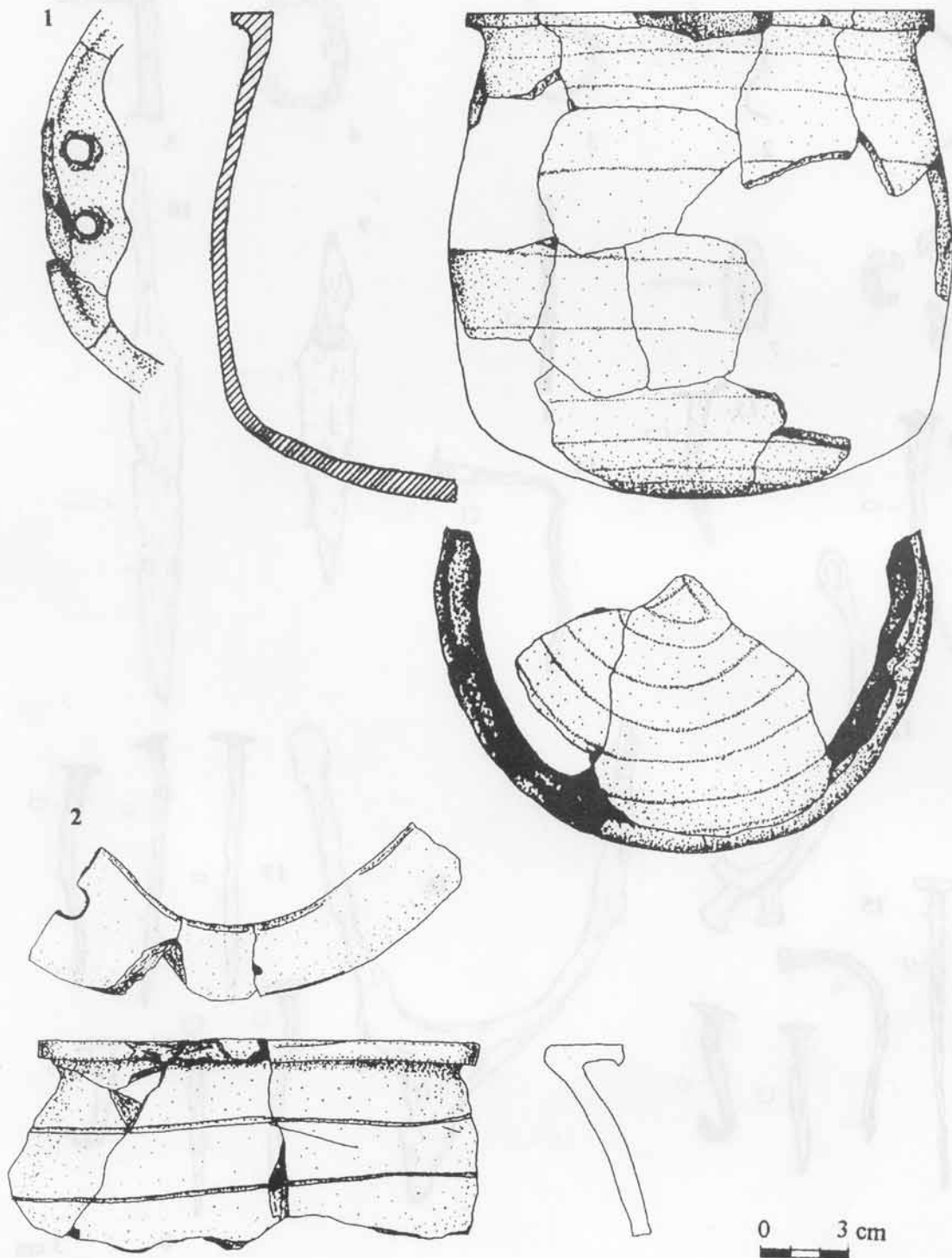
XXII.sz. | XXI.sz. | X.sz. | IV.sz. | VI.sz. | V.sz. | XIV.sz.

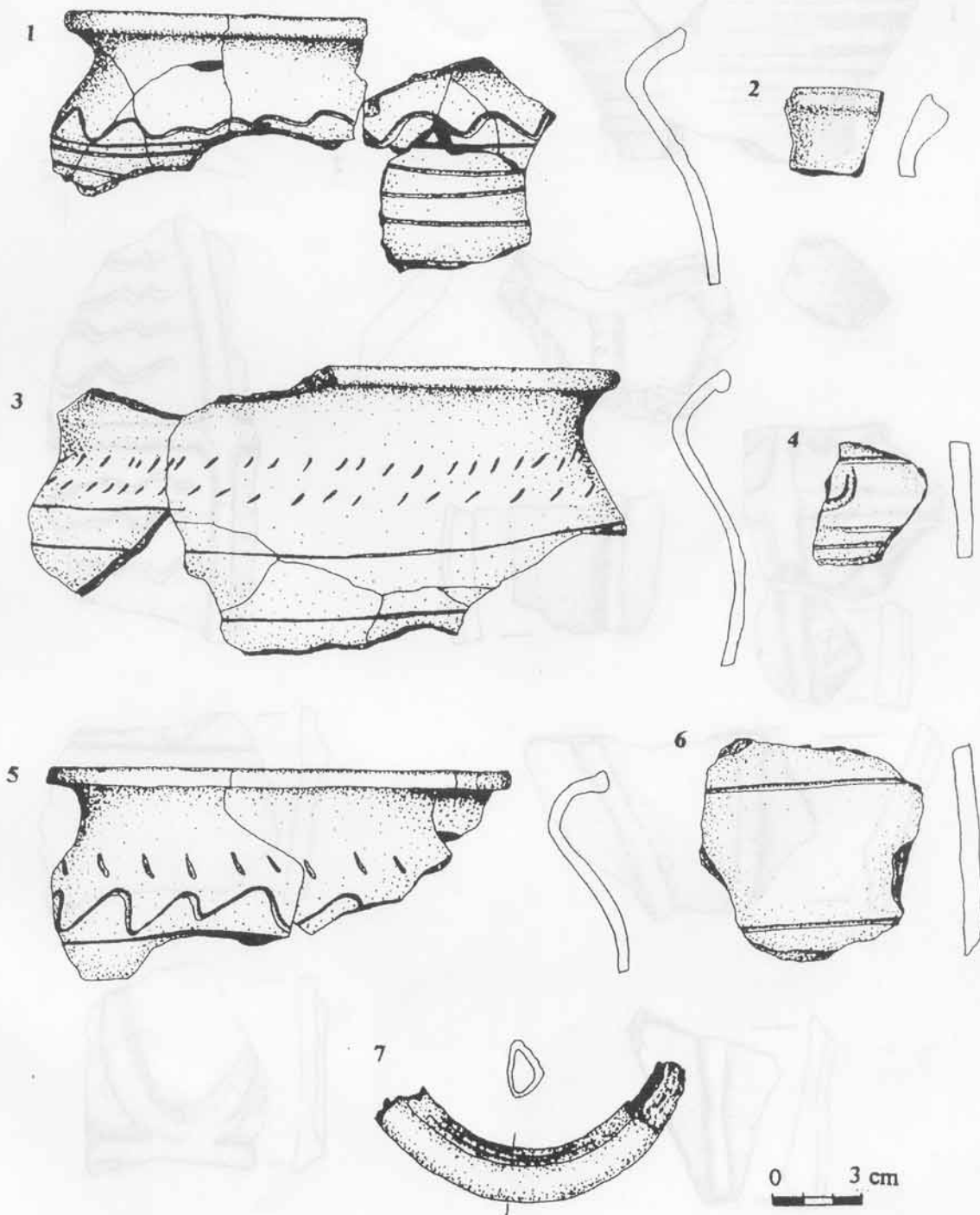
I. tábla: 1-406. sír felett, 2-310. sír földje, 3-392. sír, 4-416. sír, 5-szórvány, 6-235. sír, 7-265. sír, 8-271. sír, 9-364. sír, 10-208. sír, 11-24. sír, 12-24. sír, 13-27. sír, 14-27. sír, 15-34. sír, 16-51. sír, 17-51. sír, 18-86. sír, 19-162. sír, 20-191. sír, 21-235. sír, 22-236. sír, 23-244. sír, 24-246. sír, 25-374. sír, 26-265. sír, 27-270. sír, 28-253. sír, 29-284. sír, 30-257. sír, 31-377. sír, 32-388. sír, 33-388. sír, 34-381. sír

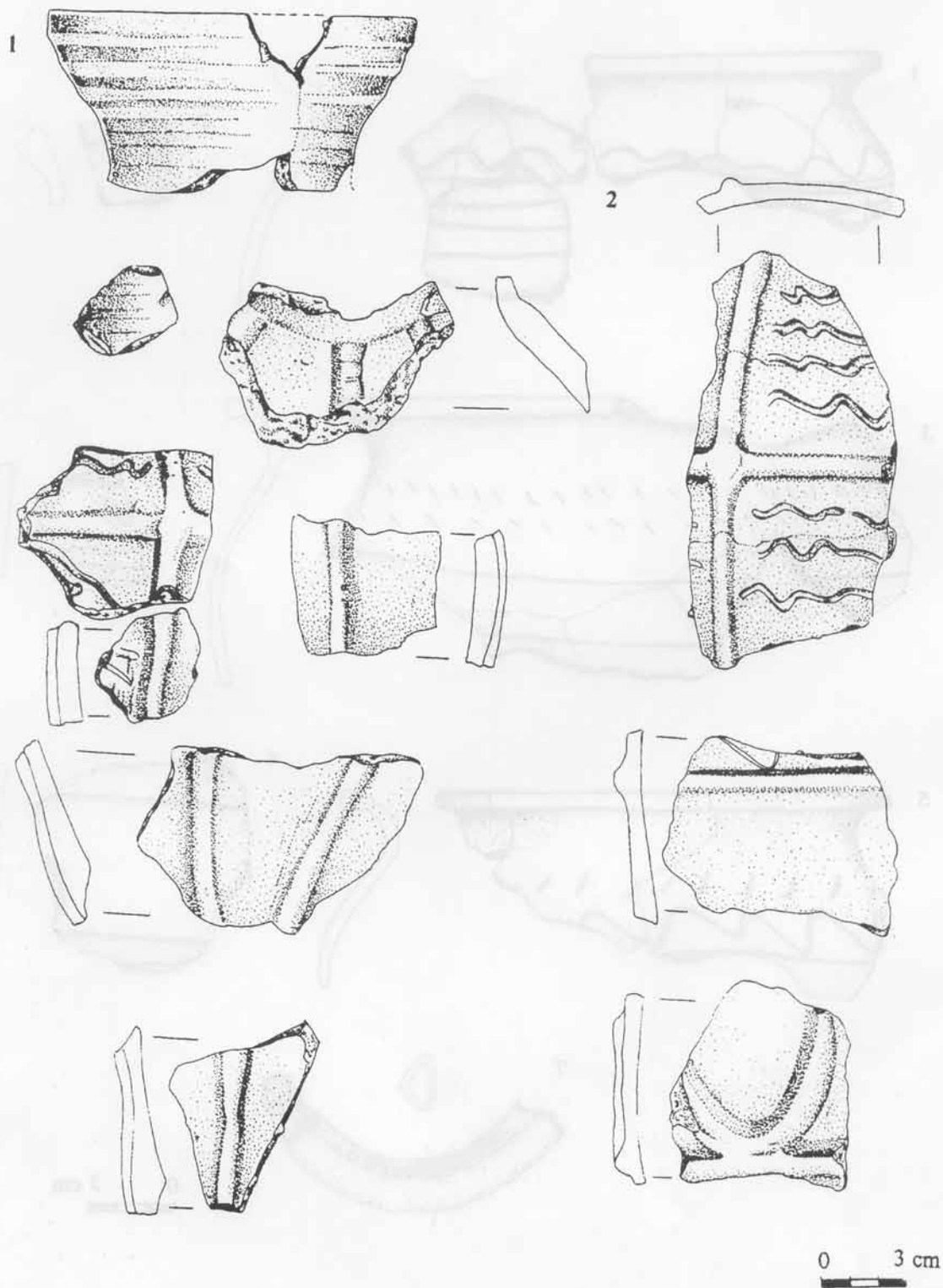
II. tábla: 1-186. sír, 2-248. sír, 3-258. sír, 4-190. sír, 5-220. sír, 6-255. sír, 7-137. sír, 8-192. sír, 9-322. sír, 10-32. sír, 11-12. VI. szelv. 30-35 m között, 13-339. sír, 14-274. sír, 15-187. sír, 16-459. obj., 17-186. sír

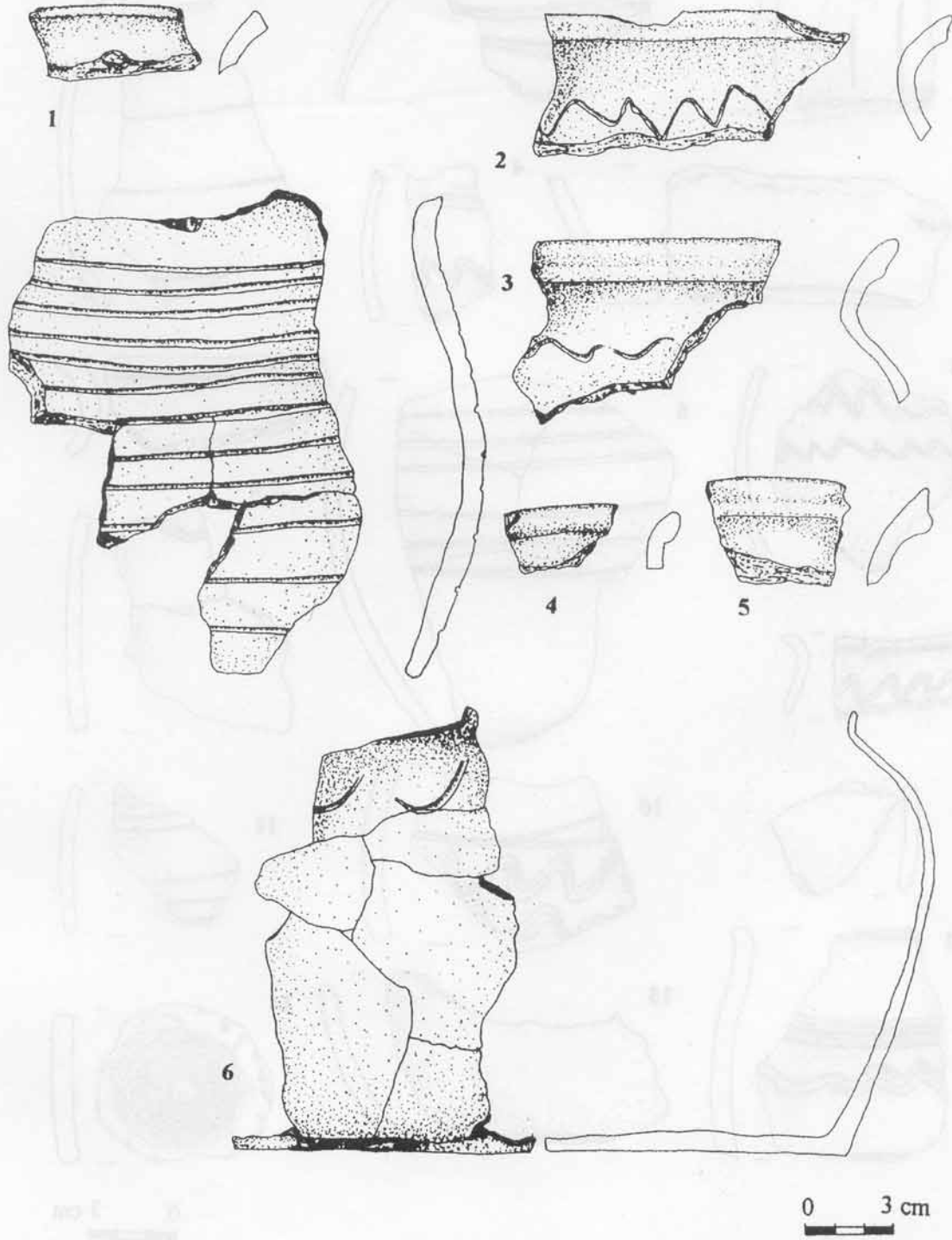
III. tábla: 1-2-396. objektum

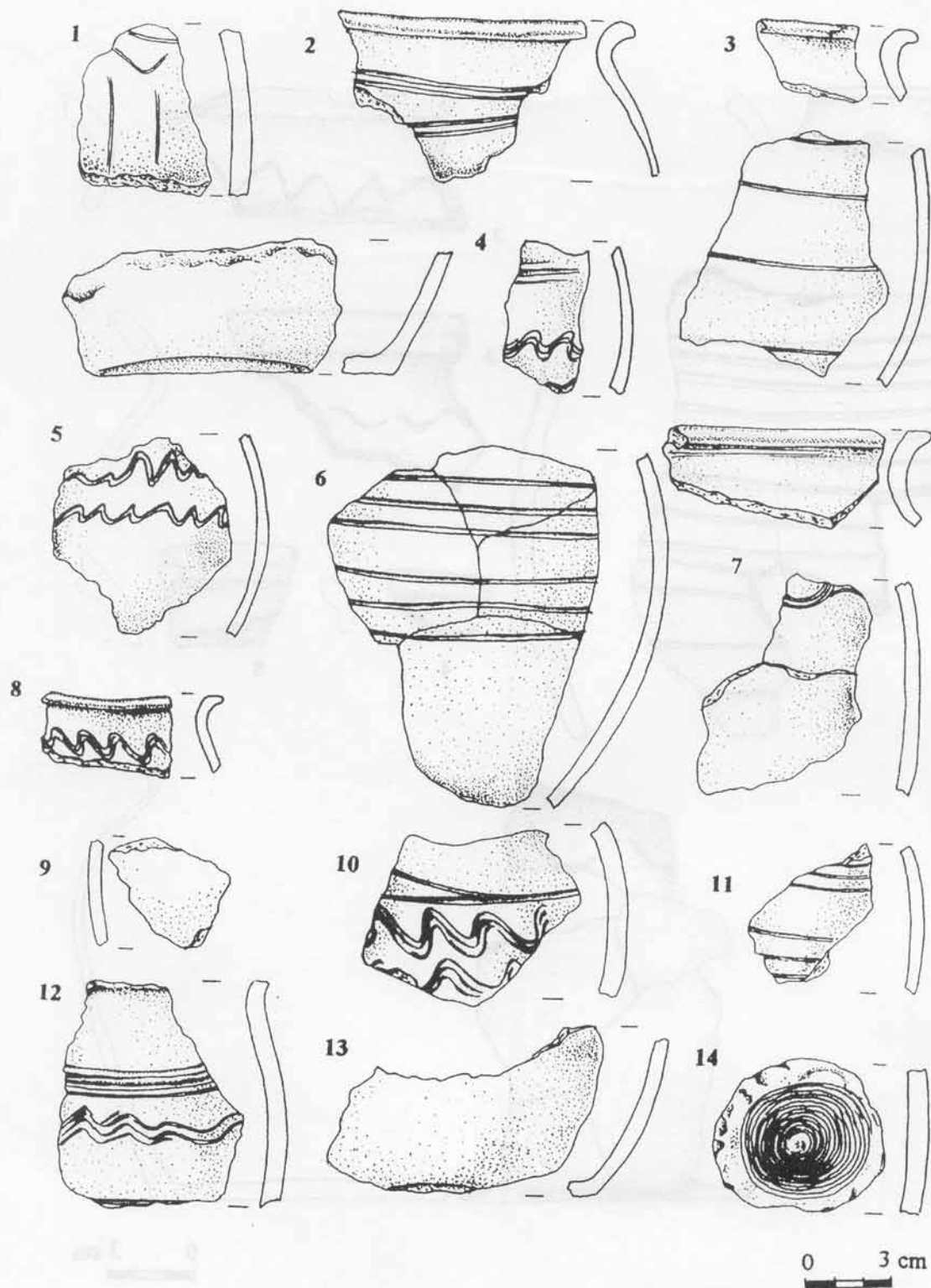
IV. tábla: 1-7. 396. objektum

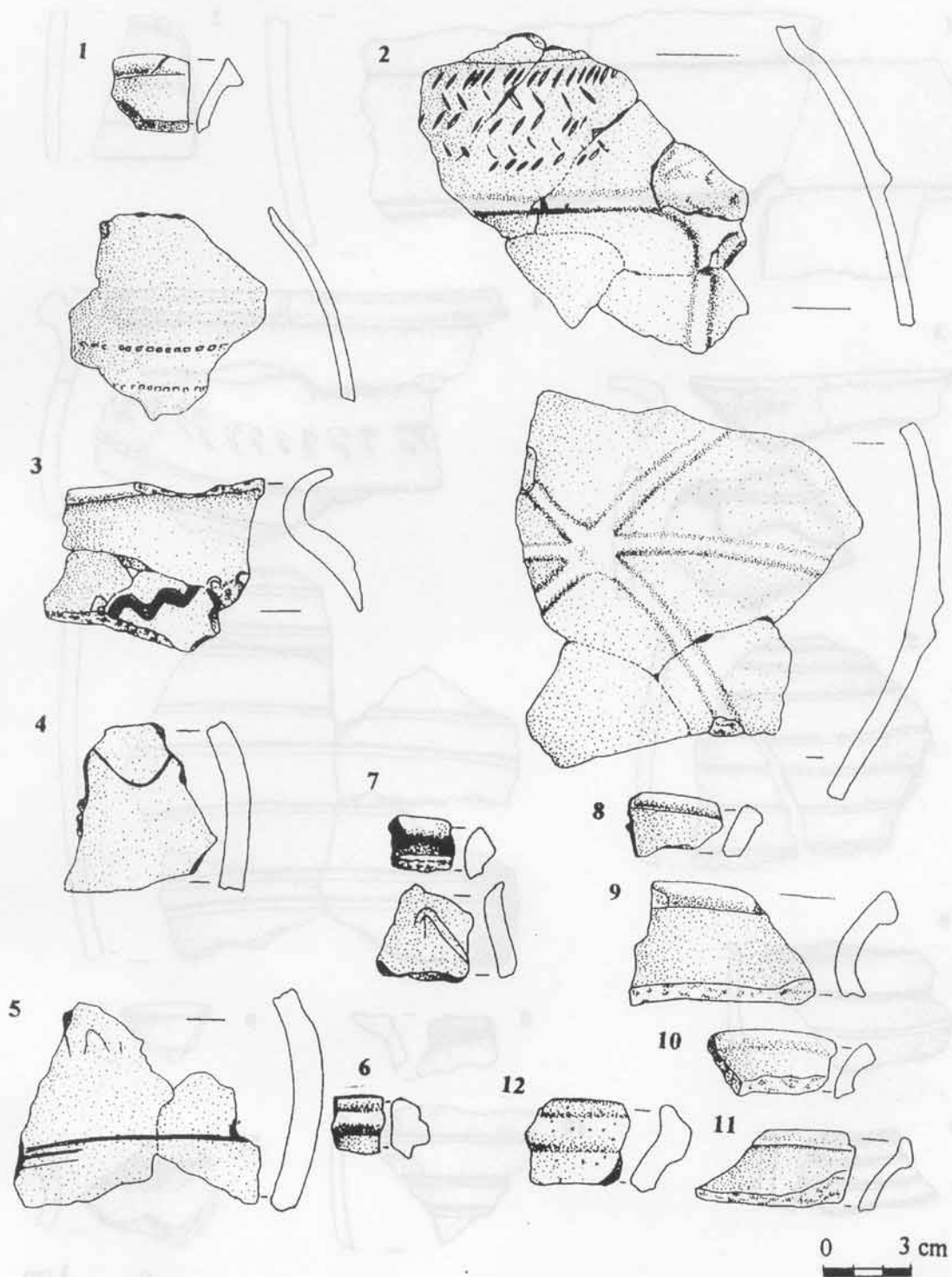
V. tábla: 1. 396. objektum, 2. 468. objektum

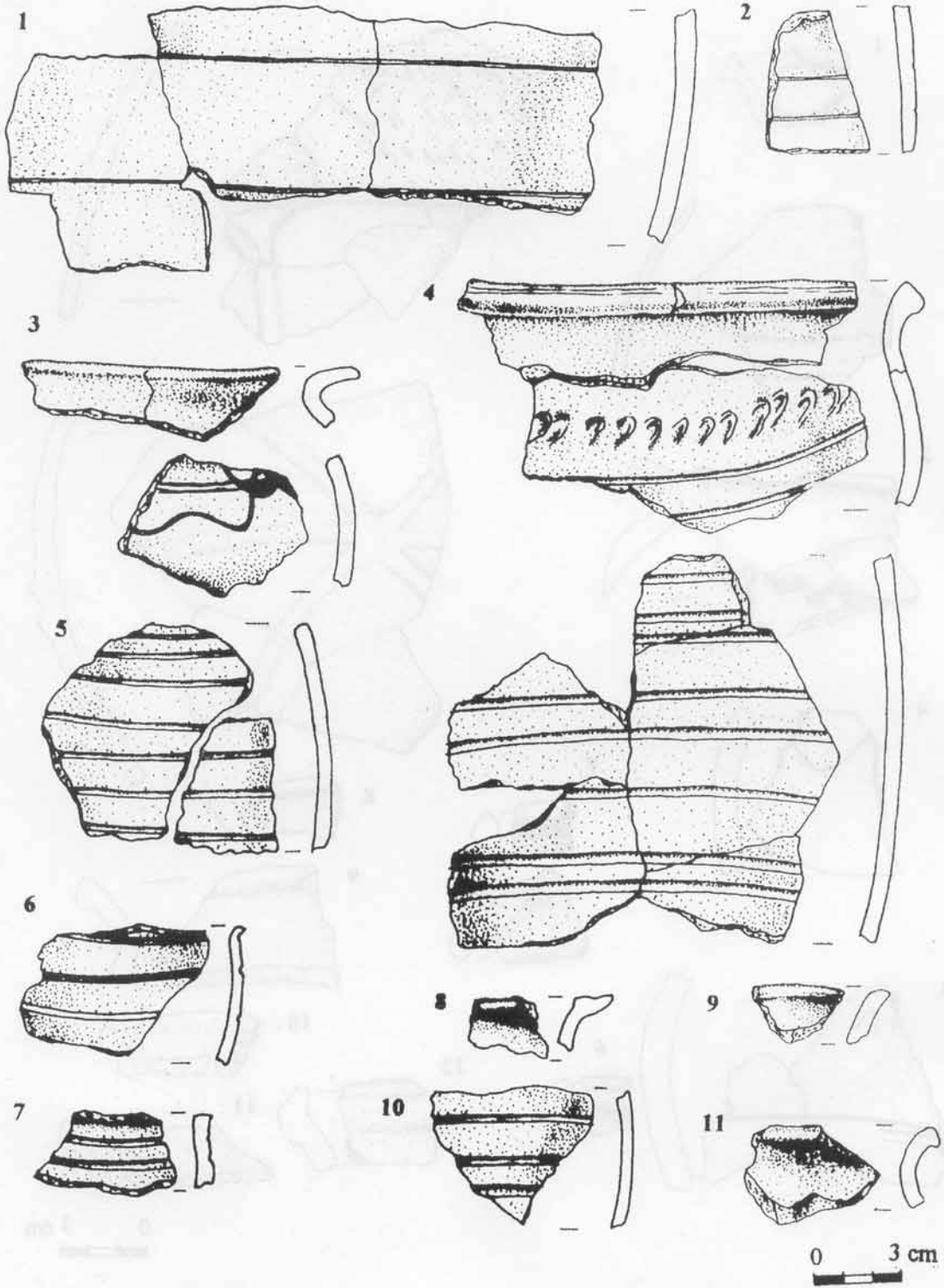
VI. tábla: 1-396. objektum, 2-6-67. objektum

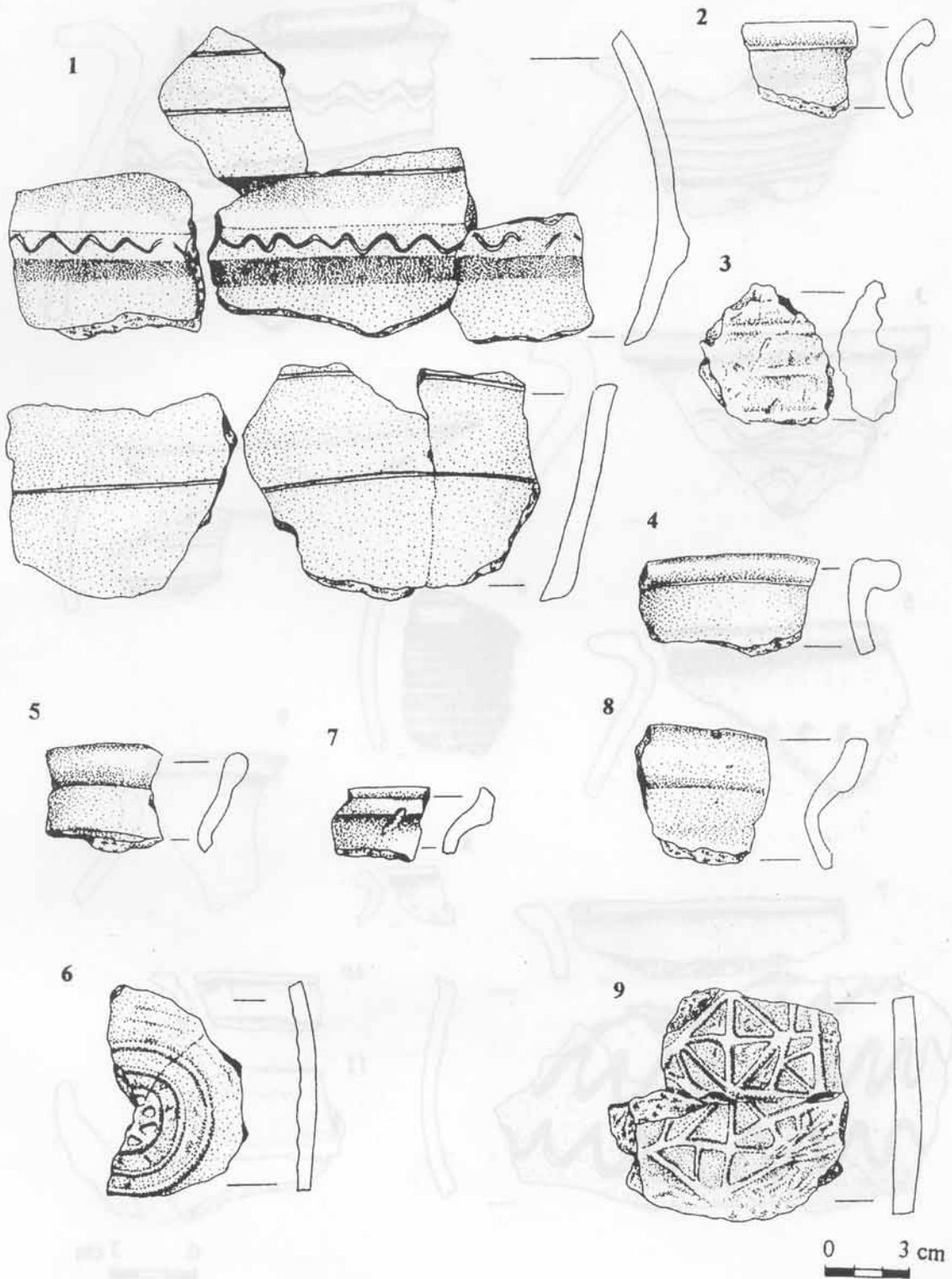
VII. tábla: 1-14. 470. objektum

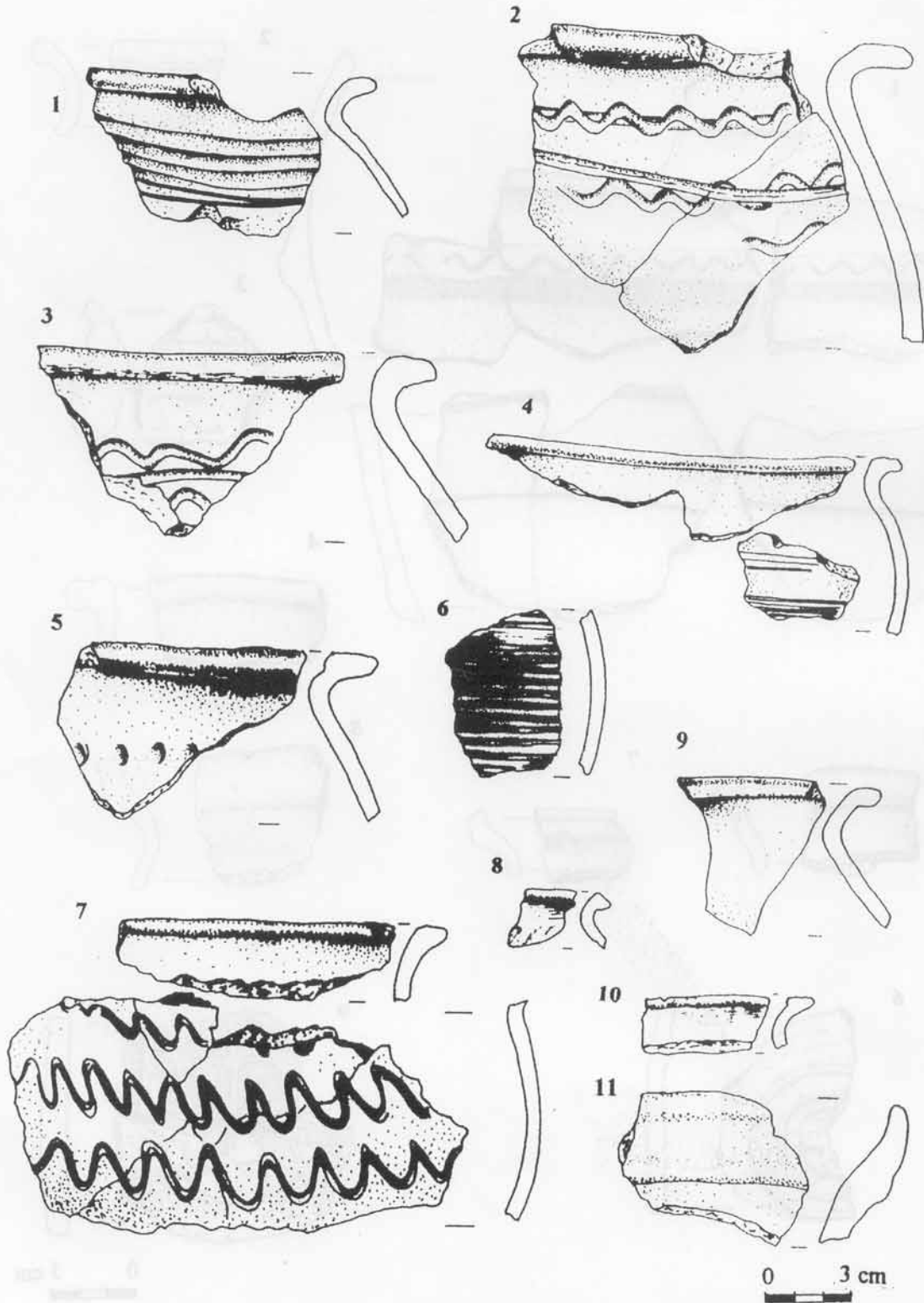
VIII. tábla: 1-XXII. 5-10 m között, 2-468. objektum, 3-6-XIX. szelvény 23-28 m között, 7-462. objektum, 8-XIX. szelvény 8-13 m között, 9-XVIII. szelvény 0-5 m között, 10-V. szelvény 45-50 m között, 11-12. 409. objektum

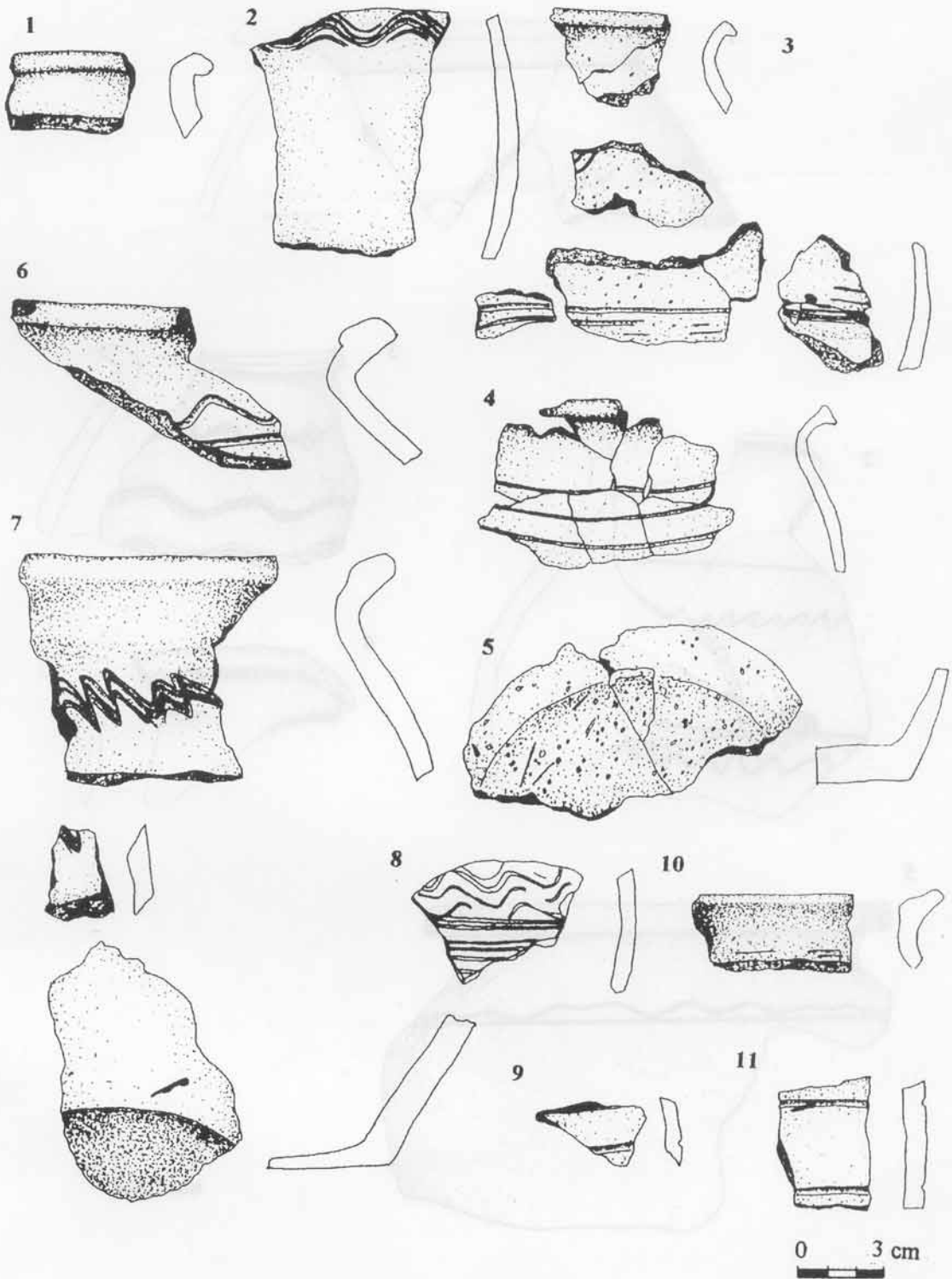
IX. tábla: 1-11-468. objektum

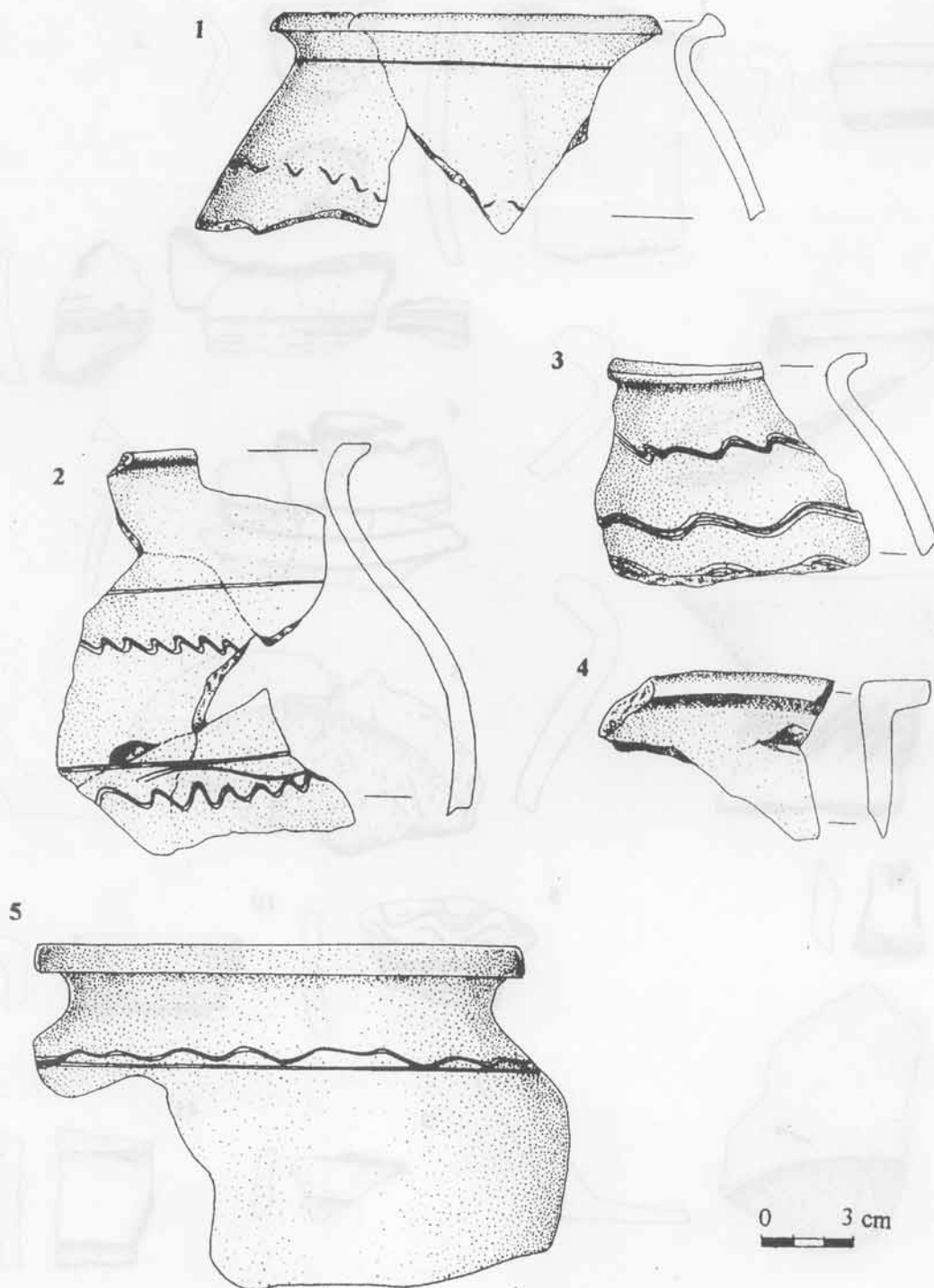
X. tábla: 1-4. 468. objektum, 5-8. VI. szelvény 10-15 m között, 9. VI. szelvény 0-5 m között

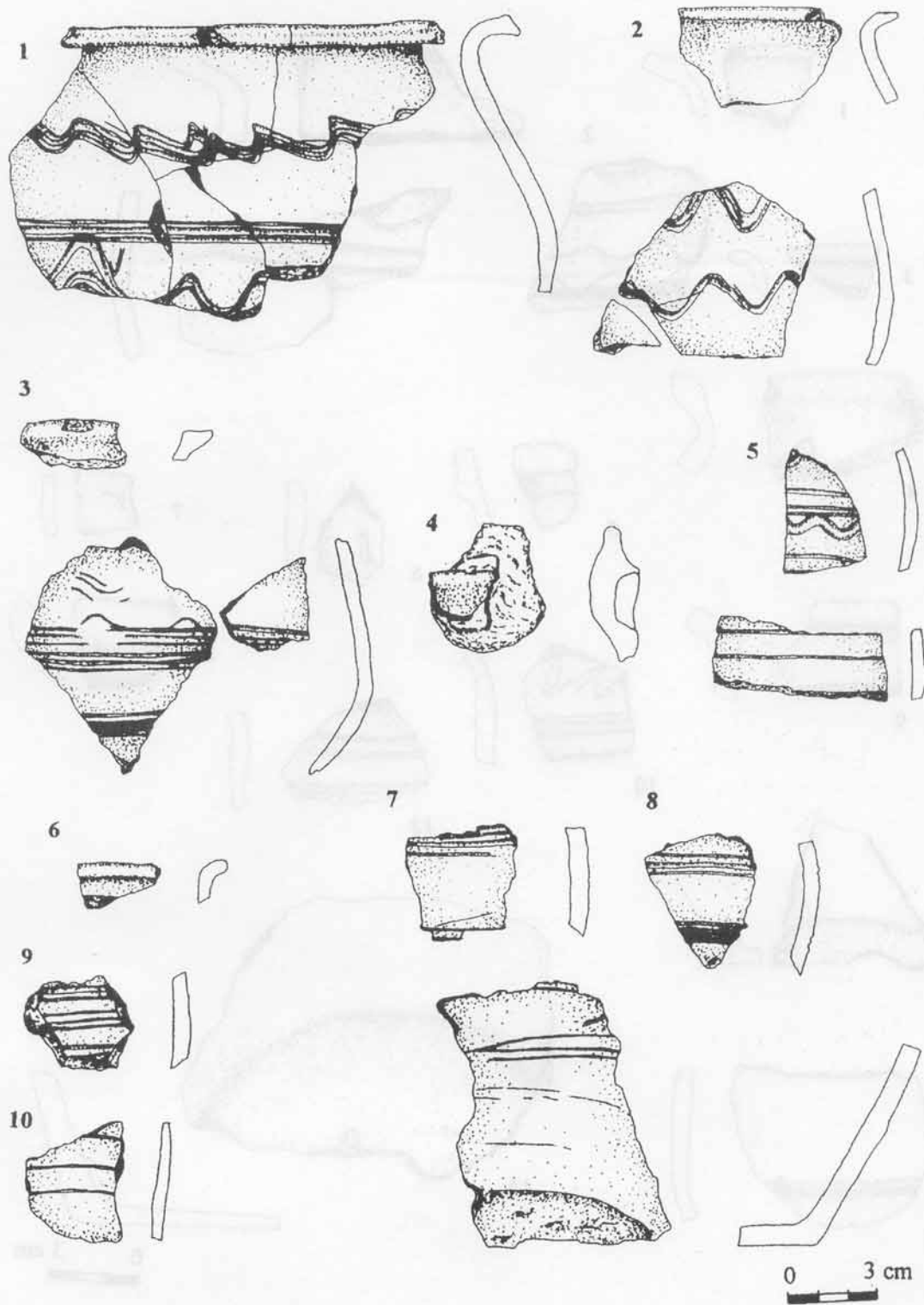
XI. tábla: 1-7-460. objektum, 8-VI. szelvény, 35-40 m között, 9-465. obj., 10-11-XX. szelvény

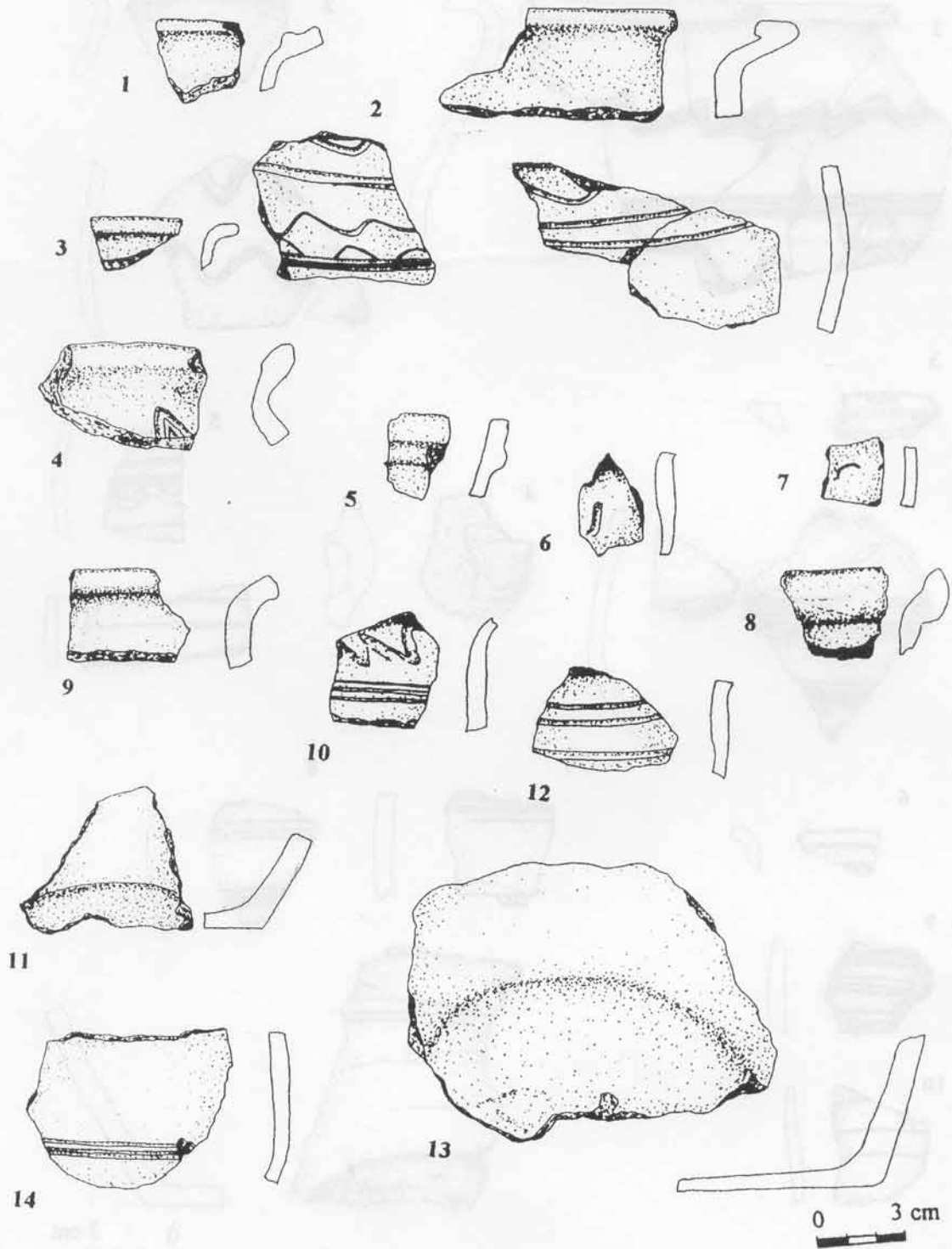
XII. tábla: 1-2-178. objektum belseje, 3-5-353. obj., 6-9-178. obj., 10-11-178. obj. felszíne

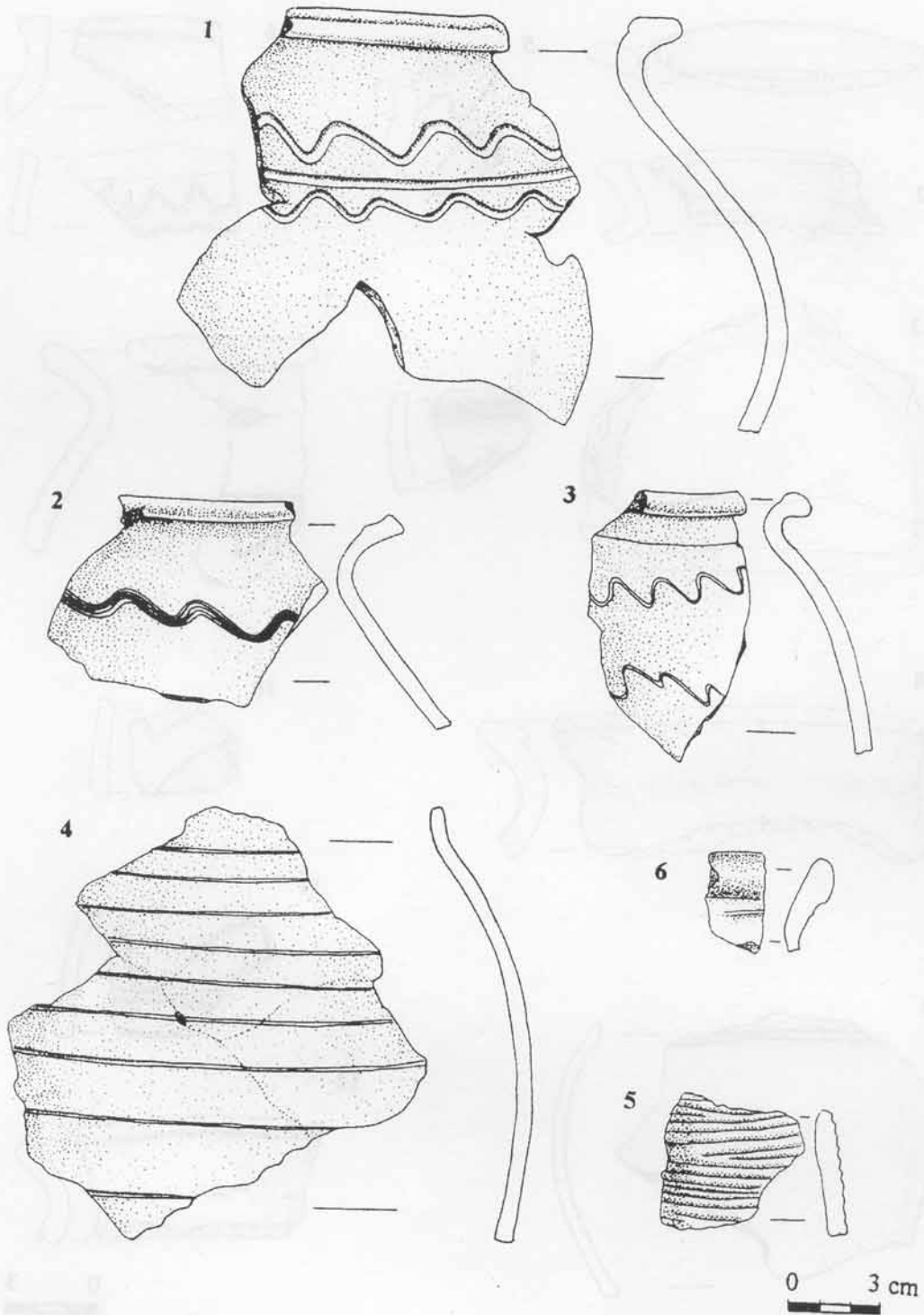
XIII. tábla: 1-3. 459. objektum, 4-5. 432. objektum

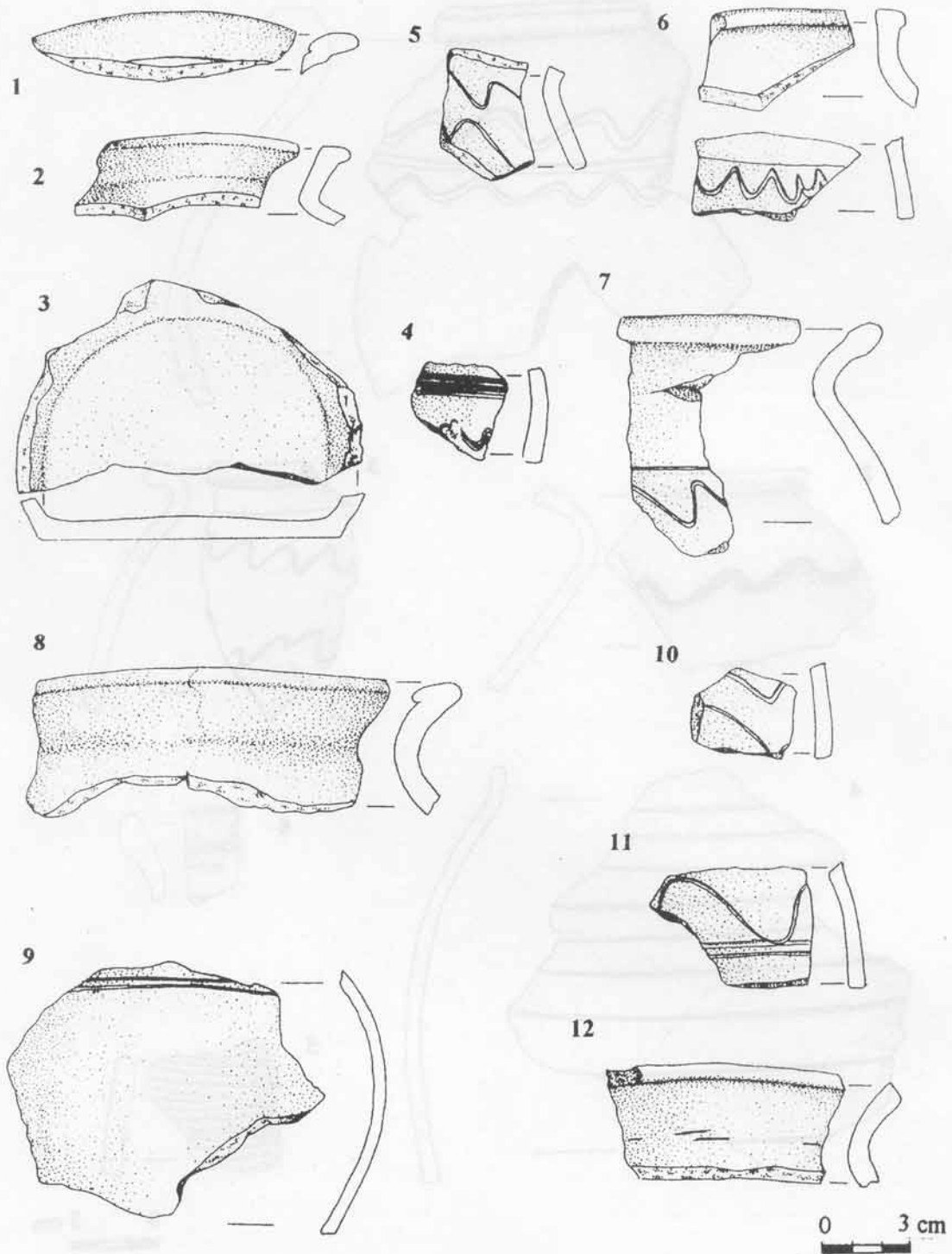
XIV. tábla: 1-8-225. objektum, 9-10-95. obj.

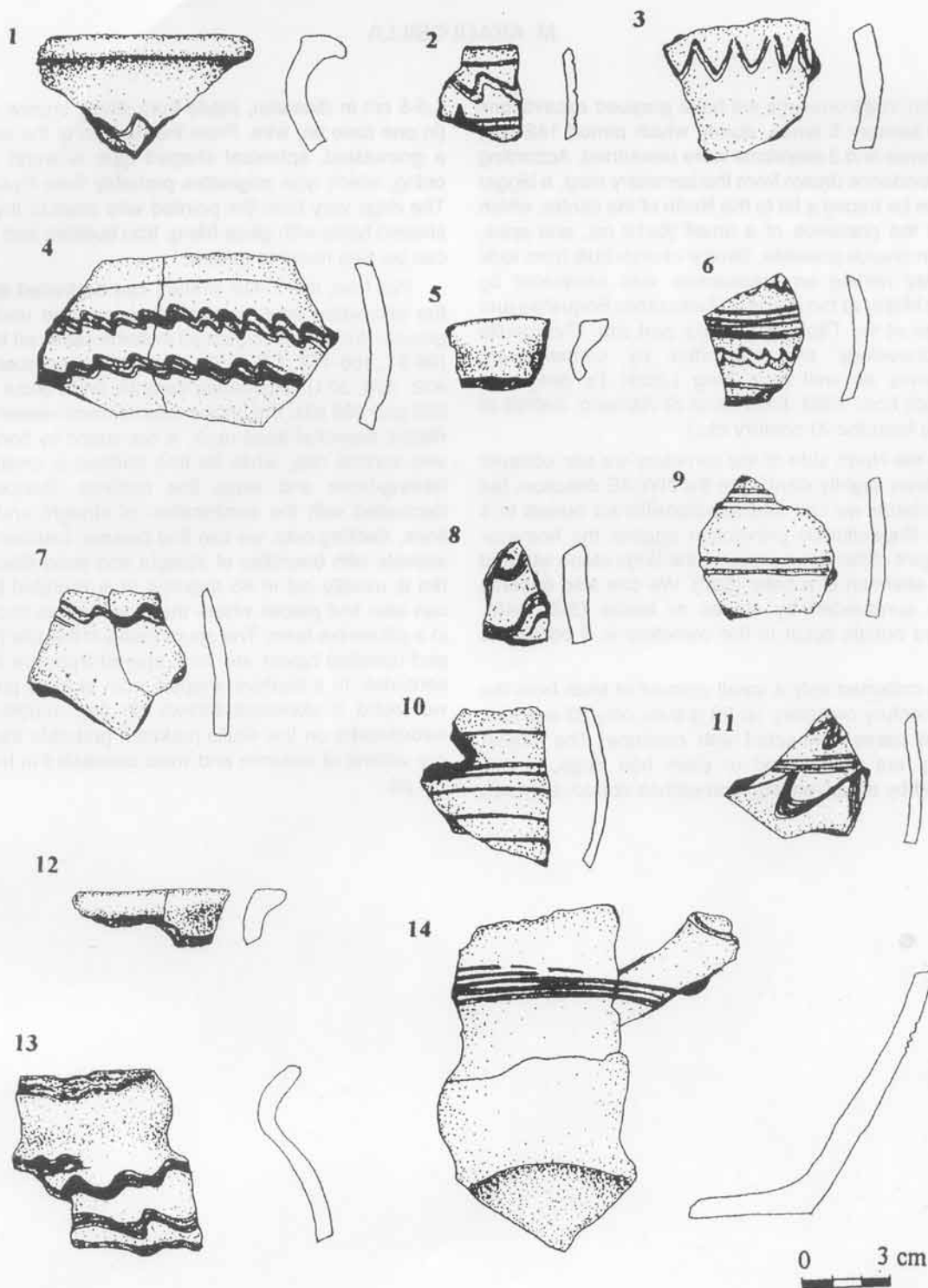
XV. tábla: 1-4-254. objektum, 5-112. obj., 6-8-VI. szelvény, 20-25 m között, 9-V. szelvény, 10 m körül, 10-11-V. szelvény, 35-40 m között, 12-VI. szelvény, 14-18 m között, 13-267. obj.

XVI. tábla: 1-436. objektum, 2-3-444. obj., 4-505. sír, 5-214. sír földje, 6-399. sír földje

XVII. tábla: 1-4-466/a objektum, 5-7-520. obj., 8-9-477. obj., 10-11-476. obj., 12-422. sír

XVIII. tábla: 1-104. objektum, 2-183. sír, 3-194. sír, 4-89. obj., 5-199. sír, 6-344. sír, 7-8-92. obj., 9-251. obj., 10-X. szelvény, 11-351. obj., 12-13-VI. szelvény, 25-30 m között, 14-234. obj.

Summary of the excavations at the Árpád-aged cemetery and settlement of Főnyed-Gólyásfa

M. ARADI CSILLA

From 1988 onwards we have pursued excavations on the territory 5 times, during which period 142 pits, 427 graves and 3 skeletons were unearthed. According to the evidence drawn from the cemetery map, a bigger gap can be traced a bit to the North of the centre, which makes the presence of a small (6x10 m), one apse, wooden church possible. Similar church built from rods and clay resting on bressumers was excavated by Róbert Müller at the island of Zalaszabar Borjúállás and Edit Tari at the Tápiógyörke-llike part site. The results of archaeology are supported by contemporary documents as well (e.g. King László I's decree of Szabolcs from 1092, the visit of St Altmann, bishop of Passau from the XI century etc.)

On the North side of the cemetery we can observe grave lines slightly slanting in the NW-SE direction, but in the centre we can find superpositioned burials in 4 layers. Superstitious prevention against the homecoming spirit of the dead explains the large stone situated on the skeleton of a baby (502). We can also observe graves surrounded by stones or bricks (305, 540). Coffined burials occur in the cemetery in 5 occasions only.

We collected only a small amount of finds from the XI-XII century cemetery (in 59 graves only 83 articles), in most cases connected with costume. The largest quantity are the twisted or plain hair rings, mostly adorned by an „s"-ending, sometimes ribbed, between

1,5-5 cm in diameter, made from silver, bronze or iron (in one case tin) wire. From the horizon of the earrings a granulated, spherical shaped type is worth mentioning, which type originates probably from Byzantine. The rings vary from the pointed wire ones to the band shaped types with glass filling. Iron buckles and knives can be also found in graves.

Pits from the X-XIII century can be traced all over the excavated area, sometimes even from under the graves. We could reconstruct in some cases pit houses (96-97, 166-167, 178, 353) and outdoor furnaces (165, 432, 459, 531). Interesting ceramic finds occur in the 396 and 468 pits; the brick coloured, thick vessel with a ribbed, cornet shaped neck, is decorated by horizontal and vertical ribs, while its free surface is ornated by herring-bone and wave line motives. Beside pots decorated with the combination of straight and wavy lines, slanting cuts, we can find ceramic cauldrons and vessels with bundles of straight and wavy lines. The rim is usually cut in 45 degrees or is rounded but we can also find pieces where the inner side is thickened in a pillow-like form. The spurs found in the pits (thorny and rowelled types) are wide spread from the XII-XIII centuries. In a beehive shaped, corn storage pit (267) we found 3 skeletons thrown on one another. The swordmarks on the skulls makes it probable that they are victims of violence and were concealed in hasty in the pit.

